Konstruktivno rješavanje sukoba

Ravnić Radola, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:121003

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

zir.nsk.hr

Image not found or type unknown

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MAJA RAVNIĆ RADOLA

KONSTRUKTIVNO RJEŠAVANJE SUKOBA

Završni rad

Pula, veljača 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MAJA RAVNIĆ RADOLA

KONSTRUKTIVNO RJEŠAVANJE SUKOBA

Završni rad

JMBAG:0140010090 - izvanredni student
Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij predškolski odgoj

Predmet: Trening socijalnih vještina
Mentor: Đeni Zuliani, mag. psihologije

Pula, veljača 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI (završni rad)

Ja, dolje potpisani Maja Ravnić Radola, kandidat za prvostupnika preddiplomskog sveučilišnog studija ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

_____

U Puli, 22. veljače 2016. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

(završni rad)

Ja, **Maja Ravnić Radola** dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom **Konstruktivno rješavanje sukoba** koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 22. veljače 2016. godine

Potpis

_____

stranica

UVOD.....1

1. KOMUNIKACIJA.....2

1.1. Pojam i značajke komunikacije.....2

1.2. Verbalna i neverbalna komunikacija.....3

1.3. Sposobnost komuniciranja.....4

1.4. Odnosi među ljudima.....5

1.4.1. Slušanje i govorenje.....5

2. SUKOBI.....7

2.1. Vrste sukoba.....7

2.2. Nastanak sukoba.....8

2.3. Čimbenici ponašanja u sukobu.....10

2.4. Reakcije na sukobe.....10

3. SOCIJALNE KOMPETENCIJE.....13

3.1. Aspekti socijalne kompetencije.....13

3.2. Sastavnice socijalne kompetencije.....13

3.3. Utjecaj na razvoj socijalne kompetencije.....14

3.3.1. Igra.....15

3.3.2. Uloga vršnjaka.....16

3.3.3. Uloga obitelji.....16

3.3.4. Uloga odgojitelja.....18

4. AGRESIVNOST.....19

4.1. Vrste agresivnosti.....19

4.2. Agresivnost u dječjem vrtiću.....20

5. SUKOBI KOD DJECE.....22

5.1. Konstruktivno rješavanje sukoba.....22

5.2. Socijalne vještine potrebne za konstruktivno rješavanje sukoba.....23

5.2.1. Suradnja i natjecanje.....24

5.2.2. Komunikacija među djecom.....25

5.2.3. Samopoštovanje.....27

5.2.4. Suosjećanje-empatija.....28

5.3. Posredovanje u sukobu-.....28

stranica

6. EMPIRIJSKI DIO- RADIONICA KONSTRUKTIVNO RJEŠAVANJE SUKOBA.....30

6.1. Ciljevi, zadaci i hipoteze radionica.....30

6.2. Metode rada i mjerni instrumenti.....34

6.3. Ispitanici, postupak i tijek radionica.....36

6.4. Dobiveni rezultati i rasprava.....51

7. ZAKLJUČAK.....55

LITERATURA.....57

SAŽETAK 59

SUMMARY.....59

UVOD

Tema „Konstruktivno rješavanje sukoba“ predstavlja uvod u vrlo opširnu priču o ljudskoj naravi, te općenito o međuljudskim odnosima. Ona nam upravo dokazuje koliko je čovjekov um složen, a opet koliko se razlikuje od osobe do osobe. Koliko je svatko od nas, već po rođenju, poseban, specifičan i svoj.

Zašto uopće dolazi do sukoba? Možda najčešće zbog tih razlika između ljudi. Većina nas, od najmlađeg do najstarijeg, ne voli kada netko drugi misli ili čini nešto drugačije od nas. Možda je to ipak zbog neke prirodne potrebe za nadmetanjem, natjecanjem ili pak zbog animalnog nagona da izrazimo svoje osjećaje, agresiju koja je, htjeli ili ne, u nama. Možda se sukobljavamo jer nam je dosadno, jer neke ljude namjerno želimo maknuti od sebe, jer smo nervozni, jer smo tužni. U svakom slučaju, ljudi od najranije dobi u sukobe ulaze svakodnevno i to je normalna pojava. Pitanje je jedino kako se treba svađati? Na koji način nenasilno riješiti sukob? Kako tome naučiti djecu?

I sami iz iskustva znamo da su sukobi većinom teška, naporna i negativna iskustva. No možemo li ipak pronaći način koji neće biti negativno iskustvo, već ćemo tim sukobom proširiti svoja iskustva te naučiti nešto novo i dobro za nas? Sukob se češće doživljava kao prijetnja ili opasnost koja može nepovratno uništiti odnos s nekom osobom, nego li kao sredstvo za unapređenje, daljnju izgradnju interpersonalnog odnosa. Kao što su sukobi svakodnevno prisutni svugdje oko nas, isto tako do njih dolazi i u dječjim vrtićima. Djeca su svakodnevno u situacijama u kojima se javlja sukob, najčešće među djecom, no može doći i do sukoba između djeteta i odgojitelja. Sukob predstavlja važno iskustvo kroz koje djeca uče izražavati vlastite potrebe i želje te u njih uvjeriti druge. Djeca moraju pronaći svoje mjesto u skupini, ali istovremeno uče sagledati tuđe stavove, uče kako ih uvažiti. Djeca moraju naučiti kako se prilagoditi određenoj situaciji, kada se povući, ako je to potrebno, i kako prihvatiti poraz.

Zbog važnosti da sukob postane pozitivna situacija koja će omogućiti razvoj socijalnih vještina kod djece, proveden je ciklus radionica „Konstruktivno rješavanje sukoba“ u dječjim centru „Jutarnji cvijet“. Kroz zadane aktivnosti koje pružaju vrijedne mogućnosti za učenje u različitim područjima, cilj je pomoći djeci u stjecanju socijalnih vještina, posebice vještinu nenasilnog rješavanja sukoba.

1. KOMUNIKACIJA

Komunicirati ne znači samo razgovarati riječima. Komunicirati znači mnogo više od toga. To znači razmjenjivati poruke, misli, sudjelovati u osjećajima drugih. Pojam „komunicirati“ znači nešto priopćiti, biti u nekakvoj vezi, spajati, a komunikativnom osobom se smatra onaj tko se lako snalazi u ophođenju s ljudima, pristupačan je i razgovorljiv (Bašić, Hudina, Koller-Trbović, Žižak, 2005).

Kroz razgovor učimo o sebi samima, kao i o svijetu i ljudima oko sebe. Saznajemo različite novosti, vijesti, čujemo stvari koje nas zanimaju. Ponekad razgovaramo iz čiste dosade ili zabave, ili iz puke radoznalosti. Katkad samo odgovaramo na postavljena pitanja iz pristojnosti, a zapravo nemamo želje za razgovorom. No kako god komunicirali, to je dio svakodnevnog života, bez toga ne možemo funkcionirati.

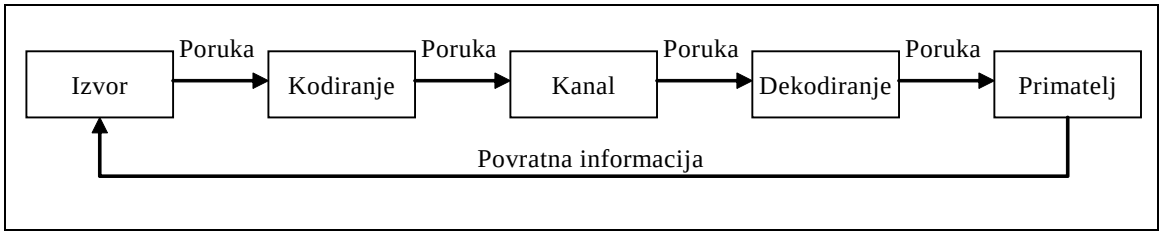
1.1 Pojam i značajke komunikacije

Prema Foxu (2001) komunikacija se definira kao razmjena, ideja i osjećaja verbalnim i neverbalnim sredstvima koja su prilagođena društvenoj prirodi situacije.

Komunikacija za većinu nas predstavlja dio svakodnevice. Tijekom cijeloga dana upuštamo se u razgovore s ljudima koji nas okružuju, bilo s poznatima ili s nepoznatima. Komunikacija je ključan faktor naše socijalizacije. No da bi taj proces ostvario svrhu potrebna je dvosmjernost kretanja informacija njegovih sudionika (Bratanić, 1993).

Komunikacija nam omogućuje prijenos informacija i obavijesti, a sam proces se sastoji od četiri osnovna elementa: osobe koja šalje poruku, poruke, osobe koja prima poruku i konteksta. Komunikacijski proces se odvija na način prikazan na slici broj 1. Proces komunikacije započinje kodiranjem poruke koja se odašilja komunikacijskim kanalom od strane izvora, potom slijedi dekodiranje te se cijeli komunikacijski proces zatvara povratnom informacijom prema izvoru.

Slika 1: Proces komunikacije - Robbins, Stephen P. (1992). Bitni elementi organizacijskog ponašanja, Zagreb: Mate, 116.

Prema Reardon (1998) sve poruke sastoje se od nizova znakova koji mogu biti verbalni (glasovi, riječi, rečenice, brojevi) i neverbalni (geste, mimika, međuljusko ponašnja itd.). Kako svaki znak ima svoje značenje komunikacija se omogućuje riječima koje imaju relativno nepromijenjeno značenje. Uspješnost slanja i primanja poruke omogućava nam akumulirano znanje o redanju znakova na gramatički ispravan način kao i iskustvo što i kako treba reći (Reardon, 1998).

Nerazumijevanje može biti posljedica pogrešnog izražavanja, nedovoljnog objašnjenja ili pak buke ili neke druge vanjske smetnje. Do nerazumijevanja u komunikaciji također može doći i zbog slušateljeve nezainteresiranosti, nepažnje ili nesposobnosti shvaćanja sadržaja razgovora. Prema Reardon (1998) u komuniciranju postoje dvije vrste značenja, **denotativno** i **konotativno.** Denotativna značenja podrazumijevaju deskriptivna značenja zajednička ljudima u određenoj kulturnoj sredini, dok su konotativna značenja osobna značenja koja pojedinac može interpretirati na svoj način.

1.2. Verbalna i neverbalna komunikacija

Međuljudska komunikacija obuhvaća verbalna i neverbalna ponašanja (Reardon, 1998).

Verbalna komunikacija se služi govorom i daje pojedincu mogućnost informiranja drugih o svojim subjektivnim stanjima i idejama.

Verbalna komunikacija obuhvaća ono što je rečeno odnosno učinjeno, odnosi se samo na sadržaj razgovora, dok se neverbalna komunikacija odnosi na to kako je nešto rečeno ili učinjeno. Ona predstavlja dopunu verbalnoj komunikaciji te za cilj ima pojačavanje ili negiranje verbalne komunikacije. Neverbalno ponašanje koje prati verbalnu poruku uvelike pomaže primatelju poruke da je shvati. Neverbalno ponašanje obuhvaća sve što nije rečeno,

od boje i tona našega glasa, do izraza lica i pokreta tijela. U većini slučajeva neverbalno se ponašanje zbiva nesvjesno; mi otprije znamo kakvim ćemo glasom ili s kojim izrazom lica razgovarati s određenom osobom u određenoj situaciji.
Teoretski ih se može proučavati kao dvije zasebne komunikacijske komponente, no u praksi su verbalna i neverbalna ponašanja neodvojiva.

1.3. Sposobnost komuniciranja

Razni ljudi različito postupaju u istim situacijama, a tako je i u komunikaciji. Nismo svi nadareni govornici; netko se ne zna jezično izražavati, a netko ne zna na koji bi način nešto rekao ili učinio što bi bilo primjereno određenoj situaciji u razgovoru s određenim ljudima. Iz toga bi proizašla i definicija:

„Razina interpersonalne komunikacijske kompetencije stupanj je u kojemu su nečija ponašanja primjerena situaciji i tako omogućuju osobi da ostvari svoje individualne i relacijske ciljeve“ (Reardom,1998:41).

Kompetencija je stvar stupnja, što znači da nitko nije u potpunosti sposoban ili nesposoban komunikator, već svatko tu sposobnost posjeduje u određenoj količini. Neki ljudi imaju bolje razvijen osjećaj za primjerenost ponašanja te njihova komunikacija sigurno ima bolje i uspješnije rezultate. Oni se također mnogo bolje snalaze u nepoznatim situacijama (Klarin, 2006.)

Kompetencija je individualni i relacijski pojam, što znači da ona obuhvaća sposobnost da ostvarimo vlastite ciljeve kao i da bar donekle pomognemo ostalim sudionicima u ostvarivanju njihovih ciljeva. U bilo kakvom razgovoru trebali bismo, uz svoje potrebe, uzimati u obzir i potrebe drugih, jer će bez toga biti narušeni odnosi i sklad u toj interakcji.

Prema Klarin (2006) kompetencija znači primjerenost i uspješnost ponašanja. Primjerenost ponašanja određena je mjestom, vremenom, situacijom i osobama s kojima komuniciramo. U to su uključene sve društvene norme i vrijednosti kojih se trebamo držati želimo li sačuvati dobre odnose. Svako neprimjereno ponašanje može biti ocijenjeno kao nepristojno, nepažljivo, a ono je također izraz nepoštivanja sudionika u razgovoru. Primjerenim ponašanjem najčešće osiguravamo i uspjeh u postizanju svojih ciljeva. No, ponekad se možemo izboriti za svoje ciljeve jedino nepoštujući određene norme pa se događa da ono ponašanje koje vodi uspjehu i nije baš najprimjerenije.

Kompetencija podrazumijeva situacijske razlike. To znači da ne postoji ponašanje koje je primjereno u svim situacijama već smo mi ti koji se prilagođavamo tim razlikama. Znamo

iz prijašnjih iskustava kako se moramo ponašati u određenim situacijama s određenim ljudima. U prvome susretu s nepoznatom situacijom mi ćemo planirati svoje ponašanje pokušavajući ga izvesti najbolje što znamo. Sa svakim sljedećim putem to ćemo ponašanje vježbati i naposljetku naučiti kako se ponašati u dotičnoj situaciji te ćemo to činiti spontano.

1.4. Odnosi među ljudima

Komunikacija i odnosi među ljudima bit su čovjekova života; bez ostalih ljudi u svojoj okolini čovjek ne bi mogao preživjeti. Komunikacija je stoga ljudska potreba. Održavanje tih odnosa uključuje mnogo uspona i padova, pa tako i mnogo komunikacijskih vještina. Nije lako uspostaviti odnos s novim ljudima, to obuhvaća mnogo truda i rada, razgovora i slušanja. Mnogo je lakše, nažalost, uništiti neki odnos, nego ga stvoriti. To je tako i vrijedi već od najranijih godina. Kompetencija koja se razvija u odnosima s drugima uključuje složenu međuigru osjećaja, misli i umijeća (Katz, McClellan, 1997).

U prirodi čovjeka kao socijalnog bića je da se nalazi u neprestanoj potrazi za komunikacijom s ostalim ljudima. Mi naprosto moramo komunicirati s drugima. Svi mi imamo neke osobne potrebe koje mogu biti zadovoljene samo uspostavljanjem odnosa s drugim ljudima. Zašto nam je potrebno uspostavljanje interpersonalne komunikacije? Zato što na taj način s drugim ljudima udružujemo svoje napore za postignućem nekih zajedničkih ciljeva. Sam proces komuniciranja, koji se sastoji od stalnog razmjenjivanja poruka, s ciljem da bolje razumijemo način percipiranja, ideje i iskustva druge strane, čini nas zapravo uzajamno ovisnima. Da bi komunikacija uopće mogla biti uspostavljena, potrebne su najmanje dvije osobe. Upravo započinjanjem komunikacije mi zapravo započinjemo s uspostavom interpersonalnog odnosa s nekom osobom.

1.4.1. Slušanje i govorenje

Prema Vodopija (2007) osnova za realizaciju dobre komunikacije je aktivno slušanje. Sukob i nasilje često su vezani uz nedostatke u komunikaciji. Zbog toga su vještine slušanja, opažanja i govorenja važan preduvjet za konstruktivno rješavanje sukoba. Osoba koja ima dobro razvijene sposobnosti aktivnog slušanja imat će veći broj pozitivnih odnosa s okolinom. Naučiti slušati sugovornika znači naučiti ga slušati usredotočeno, aktivno, a ne samo površno, pasivno. Samo aktivno i pažljivo slušanje omogućit će nam razumijevanje sugovornika, shvaćanje onoga što nam je rečeno.

Prema Uzelac i Bujišić (2014) nekoliko je ključnih ciljeva aktivnog slušanja:

- istinski shvatiti što sugovornik govori
- pokazati zanimanje za ono što govori
- potaknuti sugovornika da kaže sve što u danoj situaciji treba biti kazano te stvoriti mogućnost da možemo pravilno odgovoriti na ono što je kazano
- pomoći smirenju eventualno uznemirenog sugovornika pomoći sugovorniku da jasnije sagleda svoj problem
- graditi odnos povjerenja

Aktivno slušanje omogućava da kod osoba koje slušamo potičemo osjećaj sigurnosti, povjerenja u sebe i vlastite mogućnosti.

Također postoje i neaktivne vrste slušanja koje susrećemo u svakodnevnom životu, a možemo ih okarakterizirati kao loš oblik slušanja . Neki od tih vrsta slušanja prema Ajduković, Pečnik (2002) su :

1. Pseudoslušanje - lažno slušanje, slušanje koje to zapravo i nije. Slušatelj gleda sugovornika u oči, ali ga ne čuje, misli su mu negdje drugdje.
2. Jednoslojno slušanje - verbalni govor ne prati odgovarajuća mimika slušatelja.
3. Selektivno slušanje - slušatelj sluša samo neke dijelove govora.
4. Selektivno odbacivanje - slušatelj neke teme ignorira.
5. Otimanje riječi - slušatelj jedva da sudjeluje u razgovoru, čeka prvu priliku da govorniku „upadne u riječ“.
6. Obrambeno slušanje - slušatelj jedva čeka neke riječi sugovornika koje će protumačiti kao napad na sebe i početi se braniti.
7. Slušanje u zasjedi - slušatelj pozorno prati i čeka da govornik nešto pogriješi, a onda ga verbalno napadne.

2. SUKOBI

Pojam sukob može se interpretirati na više različitih načina, a postoji više teorija o definiciji sukoba različitih autora. Petz (2001) smatra da je sukob, odnosno konfliktna situacija, širok pojam, a odnosi se na sve situacije u kojima postoje suprotni motivi, događaji, svrhe. Petz navodi da se svi interpersonalni sukobi mogu svesti na konflikte uvjerenja, a njihov je izvor u tome što različiti ljudi na različite načine percipiraju istu situaciju i što potpuno vjeruju svojoj percepciji.

Sukobi su, kao i komunikacija, također dio našeg svakodnevnog života. U svakom razgovoru u kojem želimo izraziti neko svoje mišljenje dolazi do određenog sukoba. Ne mora to nužno biti negativan sukob već može biti samo uspješna rasprava iz koje možemo mnogo naučiti. Kroz konflikt ljudi izražavaju svoju posebnost, osobnost i identitet.

Bez sukoba nikada ne bismo mogli čuti tuđe mišljenje, upoznati i doživjeti nešto novo. Svi bi ljudi bili isti, te se tako ne bi niti mogli razvijati kroz život dakle uopće ne bi naučili misliti, ne bi im se razvila svijest. Sukob je zdrav i koristan ako se pravilno u njemu postupa.

2.1. Vrste sukoba

Prema Mandić (2001:134) postoje tri velike vrste sukoba/konflikta :

1. sukobi u grupi

2. interpersonalni sukobi

3. intrapersonalni sukobi

Sukobi u grupi javljaju se zbog neslaganja pojedinaca ili cijele grupe. Pojedinac može biti nezadovoljan raznim stvarima, pa govorimo o sljedećem:

- sukobi oko statusa
- sukobi moći
- sukobi interesa
- sukobi oko rada i programa grupe
- sukobi lojalnosti
- sukobi oko stilova rukovođenja

Interpersonalni sukobi javljaju se između pojedinaca koji ne sudjeluju u grupnoj, već međusobnoj interakciji. Javljaju se najčešće sljedećim redom:

- sukobi oko vrijednosnih sustava
- motivacijski sukobi
- emocionalni sukobi
- sukobi između različitih definicija stvarnosti
- sukobi različitih želja i vrijednosnih stavova
- sukobi između različitih stavova i činjenica

Intrapersonalni sukobi se javljaju unutar samoga pojedinca kao sukobi njegovih vlastitih interesa, želja, ciljeva, a javljaju se kao:

- sukobi između želje i zabrane
- sukobi između dozvole i straha od kazne
- sukobi između želja i mogućnosti
- sukobi između različitih želja
- sukobi između različitih vrijednosti
- sukobi između vrijednosti i mogućnosti

2.2. Nastanak sukoba

Uzroke za nastanak sukoba najčešće možemo pronaći u nama samima. Najprije su to vlastite pogrešne procjene stvarnosti, iskrivljavanje stvarnosti. Zatim je to iskrivljenja slika o sebi, pomanjkanje uvida u vlastito ponašanje. Osobne frustracije ne dopuštaju nam ni rješavati sukobe s drugim ljudima. Daljnji uzroci su nekontrolirane emocije u koje možemo ubrojiti strah, tjeskobu, napetost, predrasude pa čak i pomanjkanje humora. Netolerantnost prema tuđem mišljenju, ponašanju i stavovima pridonosi našem konfliktnom reagiranju (Brajša, 1996).

Kako bismo izbjegli sukobe sa samima sobom često srljamo u konfliktne situacije s drugima. Budući da nismo u stanju prihvatiti istinu o sebi, sve negativno predbacujemo drugome, napadamo ga i osuđujemo. Zbog svega toga stvaramo sami sebi pogodne uvjete za svađu. Kako navodi Brajša (1996) zbog nezadovoljstva sobom, iskaljujemo se na drugima i smatramo da imamo na to potpuno pravo. Tu potrebu za svađanjem, odnosno "ispucavanjem"

viška energije, svi nosimo u sebi, no važno je odrediti prioritete i naučiti se samokontrolirati, a ne zbog osobnih frustracija narušavati odnose s ljudima do kojih nam je stalo.

Jedan od najčešćih razloga nastajanja sukoba je nerazumijevanje tuđih potreba. U knjizi Larsen, Buss (2008) nalazimo Maslowljevu hijerarhiju potreba. Maslow je tvrdio da su potrebe organizirane hijerarhijski te je to prikazano kroz sliku broj 2.

Slika 2. Maslow- Hijerarhija potreba

Maslow je razdvojio tih pet potreba na potrebe višeg i nižeg reda. Fiziološke i sigurnosne potrebe opisao je kao potrebe nižeg reda, a društvene potrebe, kao što su potreba za ljubavi, pripadanjem, poštovanjem i samoaktualizacijom, za potrebe višeg reda. Fiziološke potrebe koje se nalaze na dnu uključuju potrebe koje su od primarne važnosti za neposredno preživljavanje. Na sljedećoj razni nalazi se sigurnost. Prema knjizi Larsen, Buss (2008) kako bi zadovoljili više potrebe prvo trebamo zadovoljiti ove na dnu hijerarhije. Također treba naglasiti da su potrebe koje su na dnu hijerarhije snažnije, odnosno hitnije za zadovoljavanje. Svako naše ponašanje odnosno sve što činimo predstavlja naš pokušaj da zadovoljimo jednu ili više svojih potreba. Svi mi imamo iste potrebe, ali svatko od nas ima svoj način na koji će ih zadovoljiti.

Pri vrhu piramide nalazi se potreba za poštovanjem. Prema knjizi Larsen, Buss (2008) postoje dvije vrste poštovanja: poštovanje od drugih i samopoštovanje. Ljudi imaju potrebu da ih drugi dožive kao snažne, dominantne i sposobne, no također se i sami želimo dobro osjećati odnosno osjećati da smo vrijedni truda, dragocjeni i kompetentni. Prema tom cilju usmjeren je velik dio naših svakodnevnih aktivnosti. Nisko samopoštovanje i negativna slika o sebi uzroci su brojnih konflikata. Razumijevanje ljudskih potreba, od onih nižeg do onih višeg reda, uvelike utječe na nenasilno, konstruktivno rješavanje sukoba.

2.3. Čimbenici ponašanja u sukobu

Prema Grandt (2005) na nastanak, tijek i razrješenja sukoba veliki utjecaj imaju psihološki, socijalni i situacijski čimbenici ponašanja ljudi koji su sudionici konflikta.

Psihološki čimbenici bi podrazumijevali trajne osobine ličnosti i trenutna psihološka stanja koja pogoduju svađi. Tu možemo obratiti pažnju na temperament sudionika, kolika im je tolerancija na frustraciju, kolika im je javna svijest o samima sebi, koliko im je samopoštovanje i ponos te koliko su suosjećajni, odnosno koliko će im značiti tuđa reakcija na svađu.

Socijalni čimbenici obuhvaćaju sve naučene obrasce ponašanja, stavove, mišljenja, vjerovanja, sustav vrijednosti s kojima sudionici ulaze u svađu. Bitno utječu i njihove socijalne norme, socijalne uloge i socijalno iskustvo. No, kod socijalnih čimbenika najveći utjecaj ima odgoj, odnosno način na koji mi od samog početka našeg života učimo kako se ponašati u pojedinim situacijama.

Situacijski čimbenici podrazumijevali bi trenutačne okolnosti koje nam mogu poslužiti za stvaranje sukoba. To bi obuhvaćalo mjesto i vrijeme na kojemu se neki sukob događa te sve ostale ljude, stvari, pojave, vremenske prilike koji se na tom mjestu nađu u to vrijeme. O njima mi najčešće ne možemo odlučivati, a oni mogu stvoriti dodatnu nervozu i lošiju atmosferu.

2.4. Reakcije na sukobe

Reagirati na sukobe možemo različito i sigurno nikada nitko nije jednako odreagirao na novonastalu situaciju, međutim to opet ovisi o našim psihološkim, socijalnim i situacijskim čimbenicima ponašanja.

Konstruktivne reakcije su one reakcije koje su dobar početak rješavanja sukoba. One znače da smo zainteresirani za sukob i za njegovo rješavanje. Volja i motivacija bitan su čimbenik uspješnosti sukoba. Potrebno je da smo mi svjesni situacije, odnosno svjesni da se problem neće riješiti sam, te mu se moramo posvetiti. Kada uočimo da naša strategija rješavanja ne funkcionira najbolje, moramo je zamijeniti nekom drugom. Poželjno je također iznova preispitati sebe i svoje postupke, kao i našu spremnost na kompromise (Brajša, 1996).

Prema Freudu potrebno je koristiti obrambene mehanizme kako bi pravilno rješavali sukob i ujedno održali ravnotežu ličnosti. No, oni obično ne znače zadovoljiti svoje ciljeve i riješiti sukob, već ga samo privremeno odgoditi.

Neki od najučestalijih obrambenih mehanizama su:

• agresija	• projekcija	• fiksacija	• negacija
• racionalizacija	• otpor	• kompenzacija	• identifikacija
• regresija	• represija	• sublimacija	• bijeg

Destruktivne reakcije su one reakcije koje ne vode nikakvu razrješenju. To su one reakcije koje uključuju osvetu, nazadovanje, tjelesnu i verbalnu agresiju (Reardon, 1998, str 186).

Izbjegavanje sukoba je jedna od reakcija na sukob. To možda i nije najpoželjniji stil sukobljavanja, međutim ima situacija u kojima se to itekako isplati. Neki bi izbjegavanje osudili kao kukavički potez, ali nekada je bolje povući se, zaboraviti sukob i nastaviti održavati odnos kakav je bio prije.

Izbjegavanje sukoba je produktivan stil kada je riječ o sukobu u grupi, odnosno u kulturama u kojima riječ pojedinca ne znači mnogo. Tada izbjegavanje vodi indirektnom rješavanju sukoba. Slično se događa i u autoritarnim grupama u kojima jedna osoba ima glavnu riječ i sve organizira. Izbjegavanje je produktivno kada je riječ o dugotrajnim vezama jer bi tada naglasak trebalo staviti na njegovanje dobrih odnosa. Isto vrijedi i suprotno, ako je odnos nevažan, također bi trebalo izbjeći sukob jer je bilo kakav sukob nepotrebno trošenje vremena. Ako je sukob trivijalan, te ionako njime ništa ne bismo postigli, bolje ga je izbjeći, a to je poželjno i ukoliko nam je cilj zaštititi sebe ili druge.

Izbjegavanje sukoba je neproduktivan stil kada je riječ o interpersonalnim sukobima jer samo povećava napetost. Naš sugovornik izbjegavanje tumači kao nezainteresiranost, neposvećenost i odsutnost želje za promjenom. Izbjegavanje tako samo "zamrzava" sukob te

ga produžuje, a sukob je s vremenom mnogo teže riješiti. Sugovornik je nezadovoljan te se iz bezazlenog sukoba može izroditi mnogo veći problem (Wilmot, Hocker, 1998).

Taktike izbjegavanja sukoba prema Wilmot i Hocker (1998) su:

- poricanje postojanja sukoba
- dvosmislenost
- kontradiktornost
- okolišanje
- promjena ili izbjegavanje teme sukoba
- davanje neodređenih izjava
- postavljanje neodređenih pitanja
- generaliziranje ili apstrahiranje
- neprimjerene primjedbe ili humor

"Umirujući" pristup bi odgovarao aktivnosti koja je utemeljena na izbjegavanju i prilagođavanju. Koriste ga osobe koje najviše vole kada je sve mirno, bez svađa i stresova te smatraju da se svaki sukob može riješiti uz lijepu riječ i razumijevanje.

3. SOCIJALNE KOMPETENCIJE

Pojam kompetencije potječe od latinske riječi *competentio*, što znači nadležnost, mjerodavnost, sposobnost za neku aktivnost. Prema Katz, McClellan (1997) kompetencija se određuje kao sinteza znanja, vještina i sposobnosti. Socijalna kompetencija obuhvaća odnos prema sebi i svojim osjećajima (intrapersonalna kompetencija) i odnos prema drugima, njihovim osjećajima i potrebama (interpersonalna komunikacija).

Definicija kompetencije Watersa i Sroufea u Katz, McClellan (1997) tvrdi da su socijalno kompetentna djeca ona koja se uvrštavaju u zadovoljavajuće interakcije i aktivnosti s odraslima osobama i vršnjacima i kroz takve interakcije unapređuju osobnu kompetenciju (Katz, McCllelan, 1997). Kompetencija znači obuhvaća odnos prema sebi i svojim osjećajima te odnos prema drugima, njihovim osjećajima i potrebama.

3.1. Aspekti socijalne kompetencije

Prema Katz i McClellan (1997) razlikuju se dva aspekta socijalne kompetencije, a to su popularnost i prijateljstvo. Vandell i Hembree (1994, u Katz i McClellan, 1997) naznačuju kako se popularnost odnosi na razinu u kojoj djecu prihvaćaju ili odbacuju vršnjaci, a prijateljstvo je odnos koji pretpostavlja uzajamni odabir dva djeteta.

Dijete ne mora biti posebno blisko s nekim, ali bez obzira na to može istovremeno biti popularno i lako sklapati prijateljstva. S druge strane, dijete može biti nepopularno i teško sklapati prijateljstva no ipak stvoriti blizak odnos s nekim. Međutim, Klarin (2006.) navodi kako popularnija djeca imaju više prilika za stjecanje prijateljstva. Prema Katz i McClellan (1997) prijateljstvo ipak ima veću važnost za dugoročni razvoj djeteta od popularnosti.

Sklapanje prijateljstva, odnosno održavanje bliskih uzajamnih odnosa uvelike utječe na stvaranju socijalno kompetentne osobe. Shapiro (1997) ističe kako je bitno omogućiti djetetu stjecanje vještina primjerenih svojoj dobi koje će mu pomoći u stjecanju prijatelja.

3.2. Sastavnice socijalne kompetecije

Sastavnice socijalne kompetencije prema Katz i McCllelan (1997) uključuju regulaciju emocija, poznavanja i razumijevanja društva kao i potrebne socijalne vještine.

Sposobnost djece da reguliraju svoje emocije ima veliku ulogu u razvoju vršnjačkog statusa i prijateljstva (Katz, McClellan, 1997). Djeca često nedovoljno reguliraju emocije kao što su frustracije i strah, te to uvelike otežava stjecanje socijalnih umijeća. Uloga roditelja te zatim odgojitelja je da pomognu djeci konstruktivno regulirati emocije.

Prema Katz, McClellan (1997) djeci je potrebno nekoliko vrsta socijalnih znanja da sklope prijateljstvo.

Socijalizacija, odnosno usvajanje socijalnih znanja ima veliki utjecaj na funkcioniranje u zajednici te stjecanje prijateljstva. Njome se usvajaju norme, pravila društva kojemu pripadamo.

Socijalna interakcija djece temelji se na djetetovim pokušajima da pristupi grupi djece koja se igraju te isto tako i otpora pokušajima druge djece da se pridruže njihovim grupama. Najvažnije socijalno umijeće djece je način na koji pristupaju jedni drugima.

Također je važno ovladati jezikom kojim se služe vršnjaci kako bi mogli sudjelovati u aktivnostima. Socijalno razumijevanje obuhvaća razumijevanje tuđih osjećaja, suradnju, empatiju, prihvaćanje kompromisa. Zbog nedostatka ovih sposobnosti djeca često postaju žrtvom odbacivanja od strane vršnjaka.

Prema Katz i McClellan (1997) socijalno kompetentna djeca su ona koja usklađuju svoje ponašanje s tuđim i to na način da pronađu zajednički jezik, ispituju sličnosti i razlike te razmjenjuju informacije.

3.3. Utjecaj na razvoj socijalne kompetencije

Kao što sam i spomenula socijalne kompetencije kao i vještine se uče, odnosno stječu od najranijeg djetinjstva, najprije u obitelji, a onda dalje kroz druženje s drugom djecom te odraslima iz djetetovog okruženja. Interakcija s vršnjacima te istodobno promatranje vršnjaka je vrlo značajan čimbenik u razvoju socijalne kompetencije djeteta (Katz, McClellan, 1997).

Mnogo čimbenika utječe na kvalitetu interakcije među vršnjacima. Vrlo je bitna priroda dječje privrženosti roditeljima, odnosno primarnim skrbnicima u obitelji te užoj i široj okolini s kojom dijete dolazi u kontakt. Oni su mu uzor, pružaju mu vodstvo i podršku budući da dijete tu provodi veći dio svoga vremena. Također je vrlo bitan i odnos s odraslim osobama izvan obitelji, odnosno u vrtićima i školama, koje su u uključene u djetetov odgoj i obrazovanje. Jedan od važnijih čimbenika utjecaja na razvoj socijalnih kompetencija djece je igra.

3.3.1. Igra

Prema Valinejad (2008) proces socijalizacije djeteta započinje upravo kroz igru. Stvaralačkom igrom dijete upoznaje svijet oko sebe, neposrednu stvarnost. Za djecu igra je sve, izvor zadovoljstva, druženja, primanje informacija. Ona je izraz cjelokupne dječje ativnosti, želja, sposobnosti te isto tako i konstantno razvijanje i stvaranje novih odnosa među djecom i odraslima. Igra predstavlja vrlo bitno sredstvo za razvoj djeteta. Ona je nenadoknadiva, a odgovara prirodi djeteta i zakonitostima njegova razvoja. U procesu razvoja igra osigurava jedinstvo između tjelesnog, intelektualnog i socijalnog razvoja te na taj način osigurava djetetu zdravo i sretno djetinjstvo.

U igri je karakteristično da tu dijete demonstrira svoje kompetencije, bez potrebe za nekakvim ciljem. Igra se u pravilu ne odvija s nekakvim ciljem, ona omogućava djetetu razvoj apstraktnog mišljenja, razumijevanje znakova, simbola te bogato iskustvo u komunikaciji. Za socijalni razvoj vrlo je bitna simbolička igra. Prema Katz i McCllean (1997) gluma ima vrlo važnu ulogu u djetetovu životu. Oponašanje je osnovni način kako djeca uče. Od prvog dana ona upijaju i promatraju svaku našu gestu, pokret ili zvuk, polako počinju sve to imitirati pa vremenom i sami sve bolje izvode iste vještine – nauče se smijati, ljutiti, hodati, govoriti. Klarin (2006) naznačava da će mašta djecu natjerati da istražuju i sve sama isprobaju po uzoru na nas. Djeca osim što oponašaju najbliže osobe, na primjer mamu kako glača, kupuje ili kuha ručak, jednako tako oponašaju i odnose roditelja s njime, međusobno, sa susjedima ili rodbinom. U igri djeca imaju priliku odigravati svoja stvarna iskustva i isto tako nešto što bi voljeli doživjeti. Dijete se ponaša u skladu s ulogom koju ima, ono je u stanju prihvatiti i ulogu koja mu nije jako draga samo da bi se igra odvijala što duže. Promatranjem djece u igri dolazimo do podataka o njima. Načinom kako se ponašaju u igranju uloga vrlo vjerojatno projiciraju stvarne situacije koje se njima događaju, odnosno imitiraju život oko sebe. Igre pretvaranja u predškolskoj dobi predstavljaju nam sliku o kvaliteti djetetovog prilagođavanja i njihovoj socijalnoj kompetenciji. Suradničke i kreativne aktivnosti pojačavaju kvalitetu i složenost interakcije među djecom. Djecu je najbolje pustiti na miru kako bi slobodno istraživali svoju socijalnu okolinu. Igra je za dijete vrlo bitna te mu omogućuje upoznavanje sebe i svijeta koji ga okružuje. Proces socijalizacije djeteta odvija se upravo u igri s roditeljima, vršnjacima. Igrajući se s ostalima djeca će početi učiti o dijeljenju, suradništvu te o tome kako biti dio nekoga tima (Klarin, 2006).

3.3.2.. Uloga vršnjaka

Veliki dio socijalne komunikacije između djece predškolske dobi zasniva se na tome da dijete pristupi grupi djece koja se igraju. Najvažnija socijalna umijeća vide se u načinu kako djeca pristupaju jedni drugima.

Svijet vršnjaka vrlo je važno socijalno okruženje u kojemu se dijete razvija (Klarin 2006:55). Općenito gledano, prijateljstvo je pozitivan odnos između dvoje ili više ljudi koji osjećaju međusobnu simpatiju. Ono se temelji na povjerenju, ljubavi i međusobnom uvažavanju. Zbog toga je jako važna uloga koju vršnjaci imaju u socijalnom razvoju djece. Temeljna kompetencija potrebna za uspješnu komunikaciju unutar vršnjačke skupine je naizmjenično sudjelovanje u raznim aktivnostima. Kako bi dijete uspješno svladalo to umijeće, ono mora znati odgoditi ispunjenje svojih želja, mora naučiti čekati, jačati samokontrolu te naučiti primjereno ponašanje u grupi (Katz, McClellan, 1997). Djeca koja ne uspiju uspostaviti kvalitetne odnose s vršnjacima, posebice ona koju vršnjaci odbijaju zbog lošeg ponašanja, nađu druge sebi sličnima i oblikuju podgrupe u kojima nalaze socijalnu i emocionalnu podršku. U takvim podgrupama osjećaj pripadništva njihovih članova ovisi o zajedničkoj odbojnosti prema grupama od kojih se osjećaju odbačeni.

Socijalna iskustva, prema Katz i McClellan (1997), u predškolskom razdoblju osiguravaju temelje na kojima se zasnivaju svi budući odnosi. Nenasilnom rješavanju sukoba uvelike pogoduju kvalitetni odnosni s vršnjacima, odnosno sposobnosti koje se razvijaju u takvoj pozitivnoj vrsti odnosa.

Svaki član neke društvene skupine ima određenu zadaću. U odnosu u kojem dolazi do obostranog davanja i primanja svatko ima obaveze, ali i prava. Djeca imaju vrlo izražen osjećaj za pravdu i jako emotivno reagiraju na nepravdu.

3.3.3. Uloga obitelji

Suvremena obitelj, koja je zasnovana na ljubavi, omogućuje djetetu stjecanje vještina i znanja, razvija psihofizičke sposobnosti i pridonosi usvajanju moralnih ponašanja. Svakom djetetu potrebno imati nekoga tko je „lud za njim“. To znači imati osobu koja je bezuvjetno zaljubljena u njega i čije srce treperi za njim. Nigdje nije moguće toliko primjenjivati individualni pristup djetetu kao u obitelji. Obitelj je takvo okruženje koje omogućuje djetetu temeljne fizičke, psihičke i socijalne uvijete za prilagodbu tijekom cijeloga života. Temelji socijalnih vještina polažu se još u dojenačkoj dobi. Rani modeli interakcije između dojenčeta i

osobe koja se brine o njemu igraju ključnu ulogu u razvoju socijalnih vještina. Obitelj je takvo okruženje u kojemu dijete provodi najviše vremena, usvaja socijalne i kognitivne vještine, razvija stavove i uvjerenja i u kojemu svaki član utječe na ostale članove (Vasta, Haith, Miller, 2003:476). Dijete i roditelj, odnosno primarni skrbnik, su u odnosu koji obama pruža bliskost podršku, ljubav. Skladni obiteljski odnosi doprinose stvaranju kvalitetnih socijalnih odnosa među članovima obitelji te daju osjećaj sigurnosti djetetu i razvijanju pozitivnih crta osobnosti. Roditelji pokazivanjem osjetljivosti i reagiranjem na djetetove potrebe i raspoloženja, ulaze u interakcije koje jačaju vještine kao što su izmjenjivanje, promatranje i započinjanje ugodnih interakcija. Osjetljivost roditelja na potrebe djeteta potiče uspostavljanje uspješne regulacije emocija, odnosno potiče kod dojenčeta sposobnost samoregulacije, samoumirivanja i smanjuje proživljavanje teških emocija. Odgoj za koji se smatra da je najbolji za socijalni razvoj djeteta je onaj koji podrazumijeva kombinaciju skrbnosti i nadzora, hrabrenja i komunikacije, te vodi visokoj razini samopouzdanja i socijalne kompetencije. Roditelji koji provode takav odgoj svojoj djeci daju veliku potporu i poštovanje uz jasno postavljanje granica. Djeca takvih roditelja su znatiželjna, imaju pozitivnu sliku o sebi, samouvjerena su, te imaju dobro razvijene socijalne vještine. To su obitelji u kojma se miješaju toplina i nadzor, te vlada ravnoteža između bliskosti i rezerviranosti (Katz i McClellan,1997). Dobro iz tradicionalnog odgoja treba zadržati, ali to moramo obogatiti utemeljenim i dobrodošlim činjenicama kako bismo živjeli u skladu s vremenom.

Vrlo je bitna i međusobna suradnja roditelja. Iako je u prvim godinama djetetovog života majka primarni oslonac, ulogu oca ne smijemo zanemariti. Kvalitetnom obitelji smatra se ona koja je zasnovana na majčinoj toplini i očevom čvrstom osloncu.

Sukobi u obitelji ponekad narušavaju obiteljske odnose. Način življenja, nedostatak komunikacije ili loša komunikacija mogu dovesti do nesporazuma, što svakako utječe i na dijete. Načinom na koji se ponašamo i rješavamo sukobe djetetu dajemo primjer i na indirektan način ga učimo kako se ponašati u sukobu.

Djeca koja od svoje okoline dobivaju podršku, poticanje, prihvaćanje i hvaljenje izgrađuju pozitivan odnos s roditeljima koji rezultira pozitivnom slikom o sebi, prosocijalnim ponašanjem i potiče pozitivno socijalno funkcioniranje. S druge strane, djeca koja doživljavaju roditeljsko odbijanje pokazuju agresiju i neprijateljstvo prema drugima, imaju slabije samopoštovanje te pokazuju nisku razinu prosocijalnog ponašanja. Majka i otac prve su osobe koje omogućuju djetetu da bude ono što jest, da ostvari vlastite želje, ali istovremeno i uči na vlastitim pogreškama. Dijete koje je u obitelj poučeno, podržano i poštovano vrlo vjerojatno će imati pozitivne moralne vrijednosti i kvalitetne odnose sa ljudima oko sebe.

3.3.4. Uloga odgojitelja

Jedna od najvažnijih uloga odgojitelja je pomoći djetetu prijeći iz roditeljskog doma u grupno okruženje.

Uloga odgojitelja u razvoju socijalne kompetencije kod djeteta je vrlo velika. Dijete u predškolskoj ustanovi provodi mnogo vremena, te ona stoga ima veliki utjecaj na njegov razvoj. Osnovno načelo prema kojem bi se trebao upravljati cjelokupan rad s djecom predškolske dobi je da se poštuju osjećaji djece. Prema Katz i McClellan (1997) socijalna kompetencija kulturološki je određena te se stoga socijalno ponašanje razvija u zatvorenom krugu. Odgojitelji se suočavaju sa situacijama da u svojim grupama imaju djecu koja odrastaju u različitim kulturama. To predstavlja dodatan izazov za odgojitelje, jer su tu da usađuju djeci socijalne temelje različitih kultura. Naravno da odgojitelji ne mogu poznavati norme i vrijednosti svake kulturne skupine, no kod djece trebaju razvijati uvažavanje i razumijevanje raznih kultura.

Dakle, možemo reći da optimalna intervencija odgojitelja potiče socijalnu kompetenciju. Prema Slunjski (2006) strategije odgojitelja su elementi kurikula koji pospješuju socijalni razvoj. Utjecaj na socijalni razvoj imaju sve predškolske aktivnosti: fizičko okruženje, vrijeme za igru, grupna interakcija, poštivanje, uvažavanje te raznovrsna pomoć djeci. Odgojitelj upoznaje djetetove sposobnosti, njegove potrebe i interese svakodnevnim promatranjem djece u svojoj skupini te ujedno razgovorom s roditeljima. Na osnovu prikupljenog znanja stvara ciljeve individualno za svako dijete. Na taj način s takvim pristupom do izražaja dolazi djetetova individualnost, povjerenje, spontanost i želja za igrom. Klarin (2006) odgovornost odgojitelja je da pomogne djetetu da stekne emocionalnu osjetljivost i sposobnost promjene emocionalnih reakcija na neugodno, provokativne situacije. Otvorenost odgojitelja prema djeci, roditeljima i kulturama zastupljenima u njihovim grupama utječe na njihovu opću djelotvornost u poučavanju, a posebno na njihovu sposobnost poticanja socijalnog razvoja djeteta.

Osim odnosa dijeteta i odgojitelja, vrlo bitan je i odnos odgojitelja i roditelja. Jako je važno je da odgojitelji i roditelji imaju kvalitetnu suradnju te da u nju ulažu otvorenost, toleranciju, povjerenje, uzajamno poštovanje, dijeljenje vještina i osjećaja, usklađivanje odgojnih metoda te volju i spremnost za zajedničko rješavanje problema u odgoju djeteta.

4. AGRESIVNOST

Prema Slunjski (2013) agresivnu osobu najlakše bi opisali kao onu koja se za svoja prava bori tako da ugrožava tuđa. Agresivna osoba ponekad iskazuje otvorenu, a ponekad prikrivenu agresiju. U otvorenoj agresiji osoba je glasna, vrijeđa drugoga, u drugom se slučaju koristi raznim oblicima manipulacije. Agresivno ponašanje najčešće služi samo za oslobađanje ljutnje, pa kada oslobodimo ljutnju, često se nalazimo u situaciji da požalimo naše ponašanje u konfliktu.

4.1. Vrste agresivnosti

Prema Hauh i Schnabel (1997) postoji više vrsta agresivnosti. Jedan od oblika agresivnosti je fizički napad. Ovaj oblik agresivnosti se rijetko pojavljuje u dječjim vrtićima. Ako dođe do ovakvog oblika onda je to najčešće kratak i snažan, intezivan sukob. Rijetko se takav oblik sukoba događa s više od dva sudionika. Sukob može nastati zbog borbe za neku igračku ili zbog bilo koje druge neugodne situacije. Fizički napad ne odnosi se samo na dvoje djece koje se fizički dodiruje odnosno udarcima idu jedan na drugoga, već to može označavati i naglo otimanje neke igračke. Fizički napadi su uvijek itekako primijećeni od strane svih u okolini. Odgojitelji se umiješaju kako bi razdvojili djecu, a druga djeca postanu promatrači. Djeca zasigurno, čim primijete ovakav oblik agresije, obavijeste odraslu osobu o događaju.

Hauh i Schnabel (1997) govore kako je verbalna agresija jedna od čestih vrsta agresivnosti u dječjem vrtiću. Te verbalne akcije, kao što su „Gubi se“, „Pusti to“. „Makni se“, pokušavaju nešto zaustaviti. Verbalna agresivnost najčešće je kratka, ali nekada vrijeđanje može potrajati i koju minutu. Za razliku od fizičke agresivnosti koja je dominantna i ne može proći nezapaženo, verbalna agresija vrlo lako se ne primjeti, već se dogodi onako usput. Ona se može dogoditi posve tiho, ali to ne umanjuje njezinu učinkovitost, te itekako može povrijediti sudionike. Agresivnost se rijetko događa slučajno, gotovo uvijek ima neki uzrok.

Kod agresivnog ponašanja govorimo o postizanju i očuvanju utjecaja i ugleda. Dijete se bori za naklonost, nečiju pažnju. Preko agresivnosti kao sredstva pokušava se nadzirati postojeće odnose i, ako je nužno, promijeniti te odnose i oblikovati ih tako da oni nude sigurnost i zadovoljstvo. Ako se postigne to stanje, potrebno ga je stabilizirati (Haug, Schnabel, 1997:10), međutim, što god bio uzrok, agresivno ponašanje nema opravdanje.

4.2. Agresivnost u dječjem vrtiću

Jedan od najvećih problema s kojima se odgojitelji moraju susretati je upravo dječja agresivnost. Agresivnost djece smatra se da je najčešće povezana s prihvaćanjem djeteta u grupi vršnjaka. Djeca koja se upuštaju u agresivno ponašanje često postaju nepopularna i udružuju se u grupe čijim je članovima zajedničko agresivno i problematično ponašanje. (Katz i McClellan, 1997) navode dvije teorije o tome zašto djeca iskazuju agresivnost, a to su teorija deficita i teorija suficita. Prema teoriji deficita djeca su agresivna jer im nešto nedostaje, na primjer neko socijalno umijeće. Tako će se djeca koja ne znaju izraziti svoje potrebe, poslužiţi agresijom kako bi ostvarila svoje ciljeve. Teorija suficita tvrdi da su djeca agresivna jer se ne znaju nositi s visokim razinama bijesa.

Kada govorimo o agresivnost među djecom u ovom slučaju predškolske dobi to uvijek znači ili obranu od nečega ili borbu za nešto. Pod agresivnošću u vrtiću podrazumijevamo svađu, galamu, ružne riječi, ismijavanje, udarci, čupanje itd. Ovdje se najčešće radi o nametanju sebe samoga, pružanju otpora ili osveti. Dijete, kao što brani samo sebe od opasnosti, tako brani i sebi bliske osobe te ujedno i predmete koji mu znače, odnosno igračke s kojima se voli igrati.

Agresivnost prema Hauh, Schnabel (1997) možemo definirati kao bučnu, glasnu rekaciju te je svima nejasan sam početak sukoba, osim osobama koje su sudionici. Uzvici, buka, ponekad i fizički napad automatski prekidaju svaku aktivnost i igru i stavljaju sebe u centar pažnje. Jako teško se agresivno ponašanje može ignorirati, a za osobu koja je u toj situaciji ugrožena to je nemoguće. Kada dođe do konflikta neka druge vrste koji ne obuhvaća agresivnost odgojitelji se mogu postaviti na način da se djeca smire, da im se kaže kako ćemo sutra o tome porazgovarati, ali kad je o agresivnosti riječ mora se djelovati odmah, potrebno je trenutno zauzimanje stava, i to je razlog zašto ona svima smeta.

Treba napomenuti da se djeca ne rađaju agresivna, nego oni to agresivno ponašanje uglavnom uče od okoline. Djeca primjenjuju ono što vide. Od agresivnog ih ponašanja treba odučiti, odnosno pomoći djeci da svoje ciljeve postignu neagresivnim ponašanjem. Nasilno, agresivno ponašanje ni za koga nije dobro, kao što nije dobro za žrtvu nije dobro ni za nasilnika. Svaka intervencija odrasle osobe u tom smislu treba biti usmjerena pomaganju, a ne kritiziranju, kažnjavanju ili vrijeđanju djeteta koje je agresivno. Ukoliko se na takav način ponašamo prema djeci, dajemo im na znanje da je agresivno ponašanje dobro i društveno prihvaljivo. Vrlo je bitno naučiti djecu samokontroli, jer će ona pojačavati osobnu snagu djece, jačati njihovo samopoštovanje, a time i smanjiti, pa i ukloniti agresivno ponašanje.

Agresivnost i sukobi su uvijek bili sastavni dio predškolske dobi, kao što se sukobi događaju u svakoj životnoj dobi i dio su našeg života. Oni su sastavni dio vrtićke svakodnevice, isto kao i sve druge aktivnosti, bilo to pjevanje, smijanje, igranje ili nešto drugo. Djecu treba naučiti da su sukobi i njihovo rješavanje sastavni dio ljudskog života te da oni ne znače nužno nešto jako loše, već da se oni moraju naučiti riješiti na nenasilan način kako bismo mogli funkcionirati u zajednici.

5. SUKOBI KOD DJECE

Kao što je već rečeno sukob je posve normalna pojava koje se javlja u svim međuljudskim odnosima. Oni su česta i svakodnevna pojava među ljudima svih dobnih skupina. Riječ je o univerzalnoj pojavi koja se očituje unutar samog čovjeka ili između dvoje ili više ljudi (Ajduković, Pečnik, 2002). Kao što su sukobi svakodnevna pojava svugdje oko nas, tako se javljaju i među djecom. Kao što sam prije napomenula, uzroci sukoba mogu biti raznovrsni. Uzrok sukoba često je razlika u percepciji nekog problema, neke situacije, nezadovoljavanje potreba, razlika u interesima, ciljevima itd. Ono što pogoršava cjelokupnu situaciju je i loša komunikacija. Pravi problem najčešće ne predstavlja sukob kao takav već način na koji mu se pristupa.

5.1. Konstruktivno rješavanje sukoba

Za kvalitetno, uspješno rješavanje sukoba potrebno je mnogo prakse, djecu treba tome naučiti kako bi stekli osnove za daljnji život i socijalni razvoj. Postoje tehnike kojima mi itekako možemo utjecati na tijek i ishod sukoba, no najvažnija je volja i želja da se sukoba uspješno riješi. Sukobi u vrtiću se događaju među djecom, ali isto tako i između djece i odgojitelja. Oni ne moraju označavati ništa loše, sve ovisi o načinu na koji se njima pristupi. Isto kao što konflikti mogu nastati u vrtiću, mogu biti i doneseni izvana u vrtić.

Učenje konstruktivnog načina rješavanja sukoba omogućava djeci da istraže moguća reagiranja u konfliktnim situacijama, te da se općenito upoznaju sa složenošću sukoba. Djeca često primjećuju da mogućnosti ima mnogo više no što im se u isprva činilo (Ajduković, Pečnik 2002). Odluka o tome kako ćemo pristupiti određenom sukobu predstavlja nužan uvjet za rješavanje samog sukoba. Svaki sukob zahtijeva individualan pristup. Budući da smo svi ljudi različiti tako nam se razlikuju i načini rješavanja i pristupanja sukobu.

Usvajanje postupka rješavanja sukoba kod djece odvija se kroz nekoliko faza. Prva je početna faza gdje se djeca međusobno upoznaju i stvaranje pozitivnog raspoloženja, druga faza je najznačajnija. Ova faza dijete uči komuniciranju, samopotvrđivanju, suradnji te konstruktivnom rješavanju sukoba. Glavni cilj završne faze je da se novi načini ponašanja zadrže, te koriste u svim daljnjim konfliktnim situacijama.

5.2. Socijalne vještine potrebne za konstruktivno rješavanje sukoba

Za socijalne vještine možemo reći da su naučeni oblici ponašanja, uvježbane sposobnosti koje se uče od najranijeg djetinjstva. One se usvajaju u obitelji i to spontano, imitacijom, metodom pokušaja i pogrešaka. Ujedno se usvajaju i samim odrastanjem, odnosno kroz interakciju s ostalim grupama kao što su vršnjaci, škola, posao. Na taj način one se utvrđuju i mijenjaju. (Ajduković, Pečnik, 2002:13).

Socijalna kompetencija se često izjednačava sa socijalnim vještinama, što znači da imaju zajedničkih obilježja no ipak ih je važno razlikovati. Dok se vještine odnose na specifična ponašanja djeteta, primjerice nenasilno rješavanje sukoba, tolerantnost, asertivnost, kompetencija obuhvaća način na koji dijete koristi vještine u odnosu s ljudima oko sebe. Nije moguće biti socijalno kompetentan i funkcionirati u društvu bez primjerene upotrebe usvojenih socijalnih vještina i bez poznavanja socijalnih znanja kao što su norme i pravila društva.

Plummer (2010) naglašava da se socijalne vještine uče odnosno stječu od najranijeg djetinjstva, prvo u obitelji, a onda i kroz druženje s drugom djecom. Socijalne vještine djeca uče tijekom cijeloga života. Oni ih usvajaju izravno, ali ih razvijaju i na igralištu, dvorištu i na svim drugim mjestima gdje se susreću s ljudima. Na razvoj socijalnih vještina kod djece veliku ulogu imaju vršnjaci, ali isto tako bitna je i aktivna uloga odraslih osoba iz djetetove okoline.

Kako bi djeca uspješno rješavala sukobe, vrlo je bitno kod njih razvijati određene vještine kao što su vještina opažanja, aktivnog slušanja, razvoj suradnje i natjecanja, empatije prema drugima te isto tako i samopoštovanja. Djeci treba pomoći u razvoju ovih socijalnih vještina kako bi lakše uspostavljali komunikaciju i kvalitetne odnose s drugima.
Pomaganjem djeci da izgrade kvalitetne socijalne vještine, omogućavamo im da uspostave ravnotežu između stvaranja zdravih odnosa i osobne autonomije (Plummer, 2010:26).

5.2.1. Suradnja i natjecanje

Grandt (2005) govori da je surađivanje sposobnost da nešto radimo zajedno s ostalima i pokazivanje volje da budemo od pomoći nekome drugome. To je temeljna vještina koja će povećati djetetovu sposobnost uspješnog slaganja s drugima.

Na surađivanje kao i na kompromis moramo biti dobro pripremljeni, jer su kod tih pristupa vrlo bitne komunikacijske sposobnosti. Od najranije dobi, za kvalitetnu suradnju moramo znati pregovarati. Prema Slunjski (2013) pregovaranje je proces kojemu je cilj dvije strane da dođu do obostrano prihvatljivog rješenja. Pregovaranje dakle pomaže djeci da postignu dogovor gdje bi svi bili zadovoljni. Kao i svaki drugi pristup, ni surađivanje nije idealno rješenje u svakoj situaciji, te je pristupe poželjno kombinirati međusobno.

Igre suradnje djeci pružaju mogućnost da zajedno rade na postizanju nekog cilja. Surađivanje može imati produktivan i neproduktivan stil (Rijavec, Miljković, 2002).

Surađivanje ima produktivan stil kada treba pronaći optimalno rješenje za obje strane. Kada se ujedno borimo i za svoje ciljeve i za ciljeve druge strane, te se obostrano posvećujemo problemu i njegovu rješenju. Produktivan je i kada je bitno za djecu da grade kvalitetan odnos s drugom djecom s kojima su neposredno u kontaktu.

Surađivanje ima neproduktivan stil kada je riječ o trivijalnom sukobu ili nevažnom odnosu jer predstavlja nepotreban gubitak vremena i energije. Verbalno sposobnija djeca kroz surađivanje vrlo lako mogu manipulirati drugom stranom, te verbalno slabiju lako navesti na ono što oni žele. Surađivanje je neproduktivno kada strane nisu jednako kompetentne jer tada sigurno jedna strana ostaje "kratkih rukava".

Djecu također treba naučiti kako se natjecati te da će nekada i izgubiti, to je neizbježno u današnjem svijetu, međutim mnogo je važnije razvijanje suradnje. Natjecanje stvara želju za izbjegavanjem neuspjeha, te izgrađuje samopoštovanje i zadovoljstvo samo onog djeteta koje je pobijedilo. Suradnja dovodi do boljih rezultata, gdje su obje strane profitirale na izgradnji svoje osobnosti.

Slika 3. Ciljevi i interpersonalni procesi u učenju (Johnson, 1979 u Bašić Hudina 2005.)

SURADNIČKO UČENJE	NATJECATELJSKO UČENJE
Mnogo interakcije	Malo interakcije
Djelotvorna komunikacija	Nesporazumi, prijetnja ili bez komunikacije
Onemogućavanje uspjeha drugima - pomaganje, razmjena, asistencija	Opstrukcija postignuća drugih
Utjecaj vršnjaka na uspjeh	Utjecaj vršnjaka usmjeren na onemogućavanje uspjeha
Usmjerenost na divergentno i alternativno mišljenje	Usmjerenost na rješavanje pobjednik - poraženi
Visoko povjerenje	Slabo povjerenje
Visoko prihvaćanje i podrška vršnjaka	Nisko prihvaćanje i slaba podrška vršnjaka
Jaka emocionalna angažiranost i predanost učenju sa svima	Jaka emocionalna angažiranost i predanost učenju sa sličnima po uspjehu
Visoka iskorištenost vršnjaka kao izvora informacija	Nema korištenja vršnjaka kao izvora informacija
Podjela posla omogućena	Podjela posla onemogućena
Smanjenje straha od neuspjeha	Povećanje straha od neuspjeha

5.2.2. Komunikacija među djecom

Vještine slušanja, opažanja i govorenja predstavljaju važan preduvjet za konstruktivno rješavanje sukoba.

Prema Katz McClellan (1997) verbalna umijeća imaju vrlo bitnu ulogu u socijalnoj interakciji od najranijeg djetinjstva. Odrasli trebaju pomoći djeci razviti verbalna umijeća, kako bi uspješno izrazili svoje misli, osjećaje, želje i potrebe.

„Djecu treba učiti i zagovarati aktivno slušanje. Aktivno slušanje je vrsta parafraziranja, „odražavanja“ govorniku onoga što je rekao ili rekla. Time se govorniku pruža mogućnost da potvrdi ili ispravi doživljaj rečenog kod slušatelja“ (Ajduković, Pečnik, 2002:39).

Među ljudima često dođe do sukoba jer nisu dobro čuli ili razumjeli što im je druga osoba rekla, stoga je djecu vrlo bitno upoznati s tim što je aktivno slušanje i kako se ono

razlikuje od uobičajenoga slušanja. Aktivno slušanje u konfliktnoj situaciji omogućava da se jasnije utvrdi što sukobljene strane, u ovom slučaju djeca, misle i osjećaju. Taj način nam omogućava da sukob, ako do njega dođe, kvalitetno i uspješno riješimo.

U komunikaciji odraslih osoba s djetetom treba voditi računa o tome da se dopusti djetetu da izrazi svoje osjećaje, bez prekidanja ili negodovanja s naše strane. Trebamo slušati dijete, čuti ono što nam ima reći te ga na taj način najbolje učimo da i ono sluša. Slušanje je najaktivniji oblik učenja. Vrlo je važno dijete pažljivo slušati, s punom pažnjom gledajući ga u oči, zainteresirano, bez da ga prekidamo.

Kao što je vrlo bitno aktivno slušanje, veliku ulogu u komunikaciji ima i govorenje. Nejasno govorenje, vikanje ili pak mumljanje mogu biti uzrok sukoba. Djecu treba učiti govoriti jasno i glasno, ali da to glasno ne prijeđe u vikanje.

Prema Klarin (2006) djecu posebno treba naučiti osnovnim pravilima razgovora:

- Kada odlučimo da nekoga uistinu želimo slušati sami sebi kažemo:„Sada ću slušati što mi želi reći“
- Treba sugovornika gledati u oči
- Slušati pitanja koja nam sugovornik postavlja
- Treba govoriti jasno i glasno, ne predugo jer nas takvo govorenje dekoncentrira i više se usredotočimo na ono što mi govorimo nego na ono što nas je netko pitao.
- Ne smijemo prekidati sugovornika, treba ga pustiti da kaže što želi
- Trebamo naučiti šutjeti, naša šutnja pomaže sugovorniku dublje poniranje u ono što želi reći
- Treba izbjegavati ometajuće pokrete kao što su pogledavanje na sat, gledanje okolo itd.

Uz komunikaciju koja je vrlo bitna u rješavanju sukoba opažanje ima također vrlo bitnu ulogu. Kod vježbanja opažanja, naglasak se stavlja na pravilno gledanje, promatranje stvari. To nam omogućava razvijanje vještine analiziranja razloga zbog kojih je do konflikta došlo, uzimajući u obzir i neverbalne znakove kao što su izrazi lica, govor tijela te drugi oblici neverbalne komunikacije (Adjuković, Pečnik, 2002).

5.2.3. Samopoštovanje

Način na koji dijete vidi sebe ima vrlo bitan utjecaj na njegove osjećaje, njegov rad i na kraju i na njegovo postignuće. Veće samopoštovanje omogućava djetetu veće uvjerenje u svoje sposobnosti, pa će lakše nalaziti prijatelje te lakše donositi odluke. Da bi dijete voljelo sebe ono se prvenstveno treba osjećati voljeno u svojoj okolini. Poštovanje koje djeca osjećaju prema sebi samima i osjećaj da ih drugi cijene određen je porukama koje primaju o sebi, posebice od svojih roditelja (Valinejad, 2008). Način kako će se djeca doživljavati kasnije u životu, ovisi o povratnoj informaciji koju primaju o sebi samima. Djeca koja imaju pozitivnu sliku o sebi i visokog su samopoštovanja općenito su uspješnija u životu. Manjak samopoštovanja i negativna slika o sebi korijeni su brojnih sukoba. Dijete koje ima poteškoća s prihvaćanjem sebe, teško uvažava mišljenja i potrebe druge djece. Vrlo bitno za međusobno uvažavanje i konstruktivno rješavanje sukoba je potvrđivanje vlastite vrijednosti i vrijednosti druge osobe (Ajduković, Pečnik, 2002).

Djeci treba dopustiti da se spontano, slobodno izražavaju i osjećaju cijenjeno zbog onoga što jesu. Vrlo je bitno da roditelji i odgojitelji naglašavaju ono u čemu su djeca dobra, a ne davati im do znanja kada ne čine dobro. Važno je da odrasle osobe u djetetovu okruženju pružaju pozitivan primjer svojim ukupnim ponašanjem i odnosima, te da s djetetom stvore odnos pun povjerenja u kojem će se ono bez straha i kritike povjeriti i iznijeti svoje probleme i mišljenje. Djetetu treba pomoći da pronađe ono u čemu je dobro, usmjeriti ga prema tome i poticati u razvoju (Katz, McClellan, 1997).

Samopouzdanje djece od velike je važnosti za njihov ukupan rast i razvoj, a roditelji će to najuspješnije postići privrženim odnosom i bezuvjetnom ljubavlju.

Također pridonošenju samopouzdanja ima i snaga djetetove samoprocjene. Za razvoj djetetovih socijalnih vještina vrlo je bitno ovladavanje vještinom samoprocjene svojih postupaka i ponašanja, posebice onih koji uključuju i drugu djecu.

Osposobljavanje djeteta za samoprocjenu je proces, te se ono ne postiže kratkotrajnom intervencijom odraslog (Slunjski, 2013.). Uloga odrasle osobe je da pomogne djetetu sagledati povezanost vlastitih postupaka s posljedicama koje će ti postupci izazvati.

5.2.4. Suosjećanje – empatija

Suosjećanje se određuje kao sposobnost poistovjećivanja s drugima ili kao uživljavanje u njihove osjećaje, misli ili stavove (Brooks i Goldstein, 2005, str. 15). Socijalno kompetentna osoba mora biti osjetljiva na reakcije drugih ljudi, odnosno mora barem u određenoj mjeri doživljavati empatiju. Shvaćanje tuđih osjećaja i sagledavanje problema iz druge perspektive, omogućava bolje razumijevanje sukobljenih strana, a time i mogućnost pronalaženja nenasilnog rješenja konfliktne situacije. Vrlo mala djeca prirodno su egocentrična, no vrlo brzo počinju učiti o osjećajima drugih ljudi. Razumjeti tuđe osjećaje temeljna je vještina u slaganju s drugim ljudima. Prema Valinejad (2008) ključni doseg uspješnog djeteta uz znanje, samoodređenje, je svakako empatija.

Empatija je vrlo bitna za uspostavljanje odnosa i sklapanje prijateljstva. Ona omogućava djetetu da svoje ponašanje prilagodi i izađe ususret drugima, te da razvija strpljenje i razumijevanje prema ljudima oko sebe.

Prema Ajduković, Pečnik (2002) predškolarci se lako uživljavaju u osjećaje drugih, pa i sami očituju osjećaje slične onima u djece koju gledaju na filmu ili u realnim, stvarnim situacijama. Kada dijete suosjeća s nekim, treba ga pohvaliti, kako bi se takvo ponašanje, takvi osjećaji i dalje razvijali i nadograđivali. Odrasli su model djetetu i oni koji stvaraju uvjete za zapažanje i pravilno vrednovanje osjećaja ljudi iz okoline.

Empatično razumijevanje jedna je od najzrelijih strategija rješavanja sukoba i pretpostavka nenasilnog ponašanja.

Ako dijete ima poteškoća u suosjećanju, odnosno preuzimanju uloge drugoga potrebno mu je pomoći da lakše zamisli što doživljava druga osoba. Prema Valinejad (2008) razvoju empatičnog razmišljanja kod djece pomaže pozitivna roditeljska praksa te empatično i brižno ponašanje roditelja. Negativne reakcije na emocionalne potrebe djece kao i roditeljsko odbijanje onemogućavaju razvoj empatije kod djece.

5.3. Posredovanje u sukobu

Kada se sukob jako razbukta, mala je vjerojatnost da će sudionici riješiti sukob nenasilno. Smirivanje, odnosno ubacivanje posrednika u sukob, ne služi rješavanju sukoba već njegovom odgađanju. Nekada, kada se djeca malo odmaknu, sukoba više i ne bude. Posredovanje odnosno medijacija je dogovorno rješavanje sukoba uz pomoć treće, neutralne strane. Ukoliko medijacijom uspijemo postići dogovor, rješenjem su zadovoljne sve strane u

sukobu; nema gubitnika ili pobjednika, te su na kraju svi zadovoljni. Ovo je i specifičnost medijacije kao metode nenasilnog rješavanja sukoba. Ona se temelji na uvjerenju da su upravo strane u sukobu te koje najbolje znaju što je problem; da same najbolje znaju koja rješenja bi mogla zadovoljiti njihove potrebe i interese, te da same znaju odabrati najbolje od mogućih rješenja – ono najjednostavnije i najlakše provedivo.

Prema Ajduković, Pečnik (2002) postoji nekoliko načina „hlađenja" protivnika:

- Pošalju se u dva različita „kuta za hlađenje", ne da bi bili kažnjeni već da bi se umirili. Kad djeca sama procijene da su se „ohladila", izlaze iz kutova.
- Djeci se predloži da nekoliko minuta duboko dišu i sjede u tišini.
- Proces posredovanja omogućuje djeci u sukobu da definiraju svoje probleme i potrebe, izraze vlastite želje, osjećaje i strahove, spoznaju želje i potrebe druge strane, zamišljaju i pronalaze idealno rješenje te traženje novih, drugačijih rješenja.

Koraci procesa medijacije prema Ajduković, Pečnik (2002) su:

1. Početak procesa posredovanja;
2. Iznošenje problema;
3. Definiranje problema i određivanje ciljeva;
4. Smišljanje različitih mogućnosti postizanja ciljeva;
5. Odabiranje i provođenje najboljeg rješenja"

Posrednik treba biti osoba koja će sudionicima sukoba omogućiti da izraze svoje interese, osjećaje, želje i potrebe kako bi zajedničkim snagama došlo do rješenja. Uloga posrednika nije da utvrđuje tko je u krivu, a tko u pravu, već da intervenira i ponudi novi pristup rješavanja sukoba. Pristup s kojim će biti zadovoljni svi sudionici sukoba, odnosno onaj koji će doprinijeti da se određeni sukob na kraju i riješi.

6. EMPIRIJSKI DIO – RADIONICA KONSTRUKTIVNO RJEŠAVANJE SUKOBA

Pomaganjem djeci da razvijaju socijalne vještine činimo mnogo više od pukog pomaganja da se slažu sa ljudima oko sebe. Učenjem socijalnih vještina dajemo im alate za razvoj socijalne inteligencije i osobno ispunjenje te ih također potičemo na razumijevanje i poštivanje pojedinca.

Za funkcioniranje u zajednici djecu je posebice bitno naučiti konstruktivnom rješavanju sukoba. Sukob predstavlja stanje u kojem, bez obzira na to što radimo, uvijek postoji razlika između onoga što želimo i što imamo. Sukob označava stanje gubitka određene kontrole. Takva situacija teška je odraslima, a posebice djeci.

S obzirom na temu završnog rada te česte prisutnosti sukoba kod djece vrtićke dobi, proveli smo ciklus pedagoških radionica koje će omogućiti djeci da na konstruktivan način pristupaju rješavanju sukoba.

Pedagoška radionica koju smo primijenili je posebna metoda rada koju karakterizira rad u malim grupama, podrazumijeva osobni doprinos zajedničkom cilju, podrazumijeva rad na zajedničkoj temi i aktivno sudjelovanje svih sudionika. Kroz radionice usmjerili smo se na usvajanje socijalnih vještina kao što su empatija, samopoštovanje, komunikacija, suradnja koje će doprinijeti nenasilnom rješavanju sukoba.

U radu se polazi od hipoteze da se u kontekstu dječjeg vrtića može unaprijediti poticanje, ostvarivanje i razvijanje socijalnih kompetencija, posebice usvajanje vještine nenasilnog rješavanja sukoba.

6.1. Ciljevi, zadaci i hipoteze radionica

Osnovni ciljevi koji se žele postići ciklusima radionica je pomoći djeci u usvajanju i poboljšanju socijalnih vještina, koje će im omogućiti kvalitetniju socijalnu interakciju te uspješno nenasilno rješavanje sukoba. Cilj je pomoći djeci u razumijevanju vlastitih i tuđih emocija, razvijanje prijateljstva,suradnje te smanjenje impulzivnosti kako bi smanjili pojavu nepovoljnih situacija.

Osnovni opći ciljevi radionica su:

- osobno se razvijati i rasti kroz radionice
- socijalizirati se kroz grupne igre te učeti nove oblika ponašanja

- razvijati komunikaciju i vježbati socijalnie vještine
- prepoznati emocija
- razvijati empatiju
- razvijati samokontrolu i opuštanja
- stjecati prijateljstva

Zadatke koji se radionicama žele postići možemo podjeliti na odgojne, obrazovne i funkcionalne, a kao takvi oni obuhvaćaju sljedeće:

1. Odgojni zadaci:

- razvijati suradnju i poticati prijateljstvo
- razvijati empatiju i prepoznavati emocije
- poticati razvoj vesele atmosfere

2. Obrazovni zadaci:

- usvojiti pojam sukoba
- usvojiti pojam prijateljstva
- upoznati se s pojmom pozitivnog i negativnog ponašanja

3. Funkcionalni zadaci:

- poticati aktivnosti koje izazivaju radost, veselje, smijeh, privrženost i bliskost
- razvijati verbalnu i neverbalnu komunikaciju
- zadovoljiti spoznajne potreba djece
- razvijati logičkog zaključivanja, govorno ponašanje
- razvijati mišljenje i pamćenje

Zadaci u odnosu na zadovoljavanje potreba djeteta

Potrebe koje se trebaju zadovoljiti u radu s djecom kroz ove radionice su spoznajne, stvaralačke, socioemocionalne, tjelesne i komunikacijske.

1. **Socioemocionalne potrebe**

- razvijati socijalne kompetencije djece – razvijati socijalnie vještina (komunikacija u grupi, empatija, poticanje prijateljstva, suradnje, konstruktivno rješavanje sukoba)
- poticati emocionalni razvoj (prepoznavanje i iskazivanje emocija)
- razvijati pojam o sebi (samopouzdanje)

2. **Tjelesne potrebe**

- razvijati finu motorike ruku (bojanje, rezanje, crtanje, ljepljenje)
- razvijati koordinacije i gibanje tijela, osnovno kretanje (plesanje, izvođenje različitih struktura, vježbe opuštanja)

3. **Spoznajne potrebe**

- razvijati pamćenje, koncentraciju i percepciju

4. **Stvaralačke potrebe**

- poticati maštu i kreativnosti
- razvijati stvaralaštvo u različitim područjima
- poticati razmišljanja, postavljanje pitanja

5. **Komunikacijske potrebe**

- razvijati verbalnu i neverbalnu komunikaciju
- razvijati govorno, tjelesno i likovno izražavanja

S obzirom na ciljeve istraživanja, postavljene su sljedeće aktivnosti i hipoteze.

1. AKTIVNOST: TKO SAM JA?

Cilj i zadaci prve aktivnosti su stvaranje ugodne atmosfere u skupini, razvoj osjećaja pripadanja i koncentracije. U prvoj aktivnosti naglasak je na međusobnu komunikaciju te zbližavanje grupe i upoznavanje s voditeljem aktivnosti.

Predpostavlja se da će ova aktivnost doprinijeti ugodnoj atmosferi u skupini, te da će se djeca pripremiti za daljnji tijek radionica.

2. AKTIVNOST: KAKO SE TREBA PONAŠATI?

Cilj i zadaci druge aktivnosti su upoznavanje djece s pravilima ponašanja u grupi, razvoj komunikacije i zaključivanja, postavljanja pravila ponašanja u grupi, upoznavanje s pojmom sukob.

Predpostavlja se da će djeca usvojiti nova pravila ponašanja, te da ćemo upoznati njih i njihovo ponašanje. Polazimo od toga kako svako pojedino dijete reagira, ima li djece koja preuzimaju kontrolu? Ponašaju li se djeca samostalno ili očekuju da ih se vodi?

3. AKTIVNOST: SMIJEH

Cilj i zadaci treće aktivnosti su usvajanje novih igara, poticanje suradnje, stvaranje vesele atmosfere u skupini, vježbanje koncentracije, opažanja i mašte. Igra potiče i razvoj suradnje u skupini.

U ovoj aktivnosti zadatak razvijanje kod djece učinkovitog opažanja neverbalnih aspekta kao što je tjelesno držanje, te razvijanje učinkovitog slušanja, odnosno sposobnost djeteta da doista čuje što drugi govore i promisli o onome što je čulo.

Polazimo od toga da bez obzira na trenutne sposobnosti, djeca imaju u sebi snagu i potencijal za promjene i razvoj. Igra treba omogućiti smanjenje budućih teškoća.

4. AKTIVNOST: RUKE PRIJATELJSTVA

Cilj i zadaci četvrte igre su poticanje ugodne atmosfere u skupini, izgradnja samopoštovanja i poštivanja drugih, razvoj komunikacije, empatije, suradnje, učenje opuštanja, oslobađanja od negativnih emocija. Cilj je potaknuti djecu na razumijevanje pojmova odgovornosti i utjecaja našeg ponašanja na druge.

Zadaci su da kod djece razvijemo suradnju, zajedničko igru, u kojoj bez obzira što na kraju imamo i pobjednika i gubitnika igre do sukoba ne dolazimo, već se uspješno nosimo s vlastitim emocijama.

Polazimo od hipoteze da su sva djeca spremna na promjene, te da će kroz suradničke igre proširiti svoju osobnost, otkriti da postaju međusobno povezanija, te će bolje razumjeti i prihvaćati druge. Također će igre opuštanja dovesti do lakšeg funkcioniranja u nadolazećim aktivnostima .

5. AKTIVNOST: SLUŠAJ ME

Cilj i zadaci pete aktivnosti su poticanje komunikacije, aktivnog slušanja, koncentracije, mašte, razvoj samopromišljanja, te poticanje suradnje. Cilj je također bio razumijevanje različitih funkcija igre.

Polazimo od toga da se vježbanjem aktivnog slušanja, komunikacije i suradnje uvelike smanjuje mogućnost nasilnih reakcija u sukobu. Djetetov odnos prema različitim igrama se mijenja te ih ono sve bolje usvaja.

6. AKTIVNOST: MOJI OSJEĆAJI

Cilj i zadaci šeste aktivnosti su prepoznavanje, razumijevanje i pokazivanje emocija, razumijevanje pojmova tolerancije, poštenja i empatije. Igre imaju za cilj poticanje samopoštovanja te ujedno razvoj osjetljivosti prema teškoćama drugih ljudi. Također jedan od ciljeva ove aktivnosti jest razvoj svijesti o sebi. To označava sposobnost djeteta da bude svjesno svojih osjećaja, misli i ponašanja kao i svojih potreba tijekom socijalnih interakcija.

Polazimo od toga da temeljni uvjeti empatije i bezuvjetne pažnje, odnosno razumijevanje načina postavljanja prema emocijama drugih ljudi, predstavljaju važan preduvjet za poticanje razvoja socijalnih vještina, naročito vještine rješavanja sukoba. Smatramo da će djeca ovim igrama razviti empatiju, bolje razumjeti i prihvaćati druge te razviti samopromišljanje.

7. AKTIVNOST: ZAVRŠNA FAZA - „ ŠTO SMO SVE NAUČILI?“

Osnovni cilj sedme aktivnosti je da se novi načini ponašanja u konfliktnim situacijama i zadrže. Ciljevi i zadaci ove aktivnosti su uvježbavanje novih naučenih vještina, poticanje pozitivne atmosfere u skupini, razvoj pozitivne slike o sebi, izgradnja sposobnosti ustrajanja na aktivnosti, sposobnost praćenja složenih uputa, razvoj govornih vještina. Cilj je kod djece razviti toleranciju, poštivanje različitosti, te stjecanje sposobnosti da se to stajalište održi i prenese dalje.

Polazimo od toga da će prethodne aktivnosti te učenje socijalnih vještina, omogućiti djeci spoznaju da se mogu konstruktivno suočiti s konfliktima u različitim situacijama.

6.2. Metode rada i mjerni instrumenti

Radionica se smatra suvremenim oblikom interaktivnog učenja i proučavanja. Ona je usmjerena na dijete s ciljem da se razvije određene vještine te da se nauči rješavati ciljani problemi, a metode rada odnose se na načine postupanja prilikom izvođenja tih planiranih aktivnosti.

Metode rada u ovoj radionici su:

- analitičko promatranje
- metoda razgovora
- metoda igre

Mjerni instrumenti koji su se koristili u radionicama su upitnik i evidencijska lista. Na evidencijskoj listi popisivali smo svu djecu, te njihovo dolaženje u igraonicu odnosno sudjelovanje u aktivnostima.

Upitnik o socijalnim vještina koji smo koristili ispunjavao se prije početka svih aktivnosti, za vrijeme i po završetku aktivnosti. U upitniku koji prikazuje slika 4 i 5 su se određene socijalne vještine označavale ocjenama od 1-5. Jedan je označavalo nikad dok pet uvijek. Elementi praćeni kroz upitnik su : nenasilan način rješavanja sukoba, stupanje u aktivnosti s drugom djecom, uspostavljanje kontakta očima tijekom razgovora, upadanja u riječ tijekom razgovora, opažanje tuđe emocije i izražavanje empatije, izražavanje vlastitog mišljenja, reagiranje na neverbalnu komunikaciju, surađivanje u igri, prihvaćanje neuspjeha, aktivno slušanje, traženje pomoći od djece ili odraslih, brzo odustajanje od neuspjeha te teško prihvaćanje kada nešto ne može dobiti,

6.3 Ispitanici, postupak i tijek radionica

Ispitanici radionice su predškolska djeca u dobi od tri do sedam godina. Oni su pripadnici Romske manjine te polaznici dječjeg centra „Jutarnji cvijet“.

Sukladno Kodeksu etike za psihološku djelatnost (NN 13/05) imena djece su izmijenjena kako bi se zaštitila njihova anonimnost.

Postupak, tijek i zapažanj tijekom aktivnosti

Akcijsko istraživanje kroz ciklus radionica na temu konstruktivno rješavanje sukoba provelo se u Dječjem centru „Jutarnji cvijet “ u Vodnjanu. To je predškolski centar koji radi s romskom djecom. Slučajno saznanje za „Jutarnji cvijet“, te način rada samog centra dovelo je do toga da se ciklus radionica provede upravo tamo. Kako bi se radionice mogle provesti dobila se suglasnost ravnateljice, kao i roditelja djece koja pohađaju centar. Centar pohađa četrnaestero djece u dobi od tri do sedam godina, od toga sedam dječaka i sedam djevojčica. Empirijski dio je proveden kroz sedam radionica s pripadajućim aktivnostima.

Na početku radionica odgojiteljica je ispunila upitnik socijalnih vještina za svako dijete, te se taj upitnik ispunjavao nakon svake aktivnosti za svako dijete kako bih se mogao pratiti napredak, odnosno hoće li će postojati neki pomaci u socijalnom razvitku.

Odgojiteljica je djecu pripremila na dolazak nepoznate osobe u grupu, te su se stoga i jako razveselili. Jako su ih zanimali materijale za rad, pokazali su interes za nove predmete u grupi. Djeca su jako nježna, puna topline te željna pažnje, te su to zagrljajima i poljupcima i dokazali. S obzirom da većina te djece dolazi iz obitelji gdje ima jako mnogo djece, pažnja je podijeljena te im stoga i nedostaje taj odnos jedan – na - jedan, u kojem im je roditelj u potpunosti posvećen. Odmah se primijetilo kako svi jako dobro govore hrvatski jezik. Djevojčica Sara (7) je prije godinu dana jako malo znala hrvatski dok ga sada dobro govori. Nakon upoznavanja započelo se s aktivnostima.

1. AKTIVNOST : TKO SAM JA?

Djeca su stala u formaciju kruga, a rekvizit je bio plišani medo. Dijete koje je držalo medu, bacilo ga je nekome po želji, onaj koji ga je uhvatio se morao predstaviti imenom i prezimenom i reći koliko ima godina. Nakon nekoliko krugova igralo se tako da i dijete koje baca medu izgovori ime i godine onoga kojemu baca. To im je bilo jako zabavno i iznenađujuće lijepo su surađivali. Imena svojih prijatelja znaju dobro, ali godine ne. Slabo im je razvijen taj pojam o godinama. Čak i veća djeca ne znaju reći sa sigurnošću koliko imaju godina. Odgojiteljica kaže da jednu od starijih djevojčica, Marta (7), već duže vrijeme uči koliko ima godina, no ona nikako da zapamti. Nakon ove igre djeca su sjela u krug te mi je svatko nešto ispričao o sebi - što voli, a što ne, ima li braću, sestre, gdje živi. U igraonici su sestre Ana i Petra, zatim brat i sestra su iva i Marin te Lena, Marta i Ivan.
Na pitanje što vole, a što ne odgovarali su ponavljajući jedni za drugima. Kako netko nešto kaže, tako svi to isto ponove. Koncentracija im je inače vrlo slaba i kratkotrajna no u ovoj aktivnosti su dosta dugo bili aktivni.

Igra „Moja najdraža igračka“

Kako bi se djeca zbližila, zabavila te kako bi se unijeli ugodni osjećaji u skupinu, proveli smo sljedeću aktivnost. Djeca su za zadatak dobila da si izaberu najdražu igračku u vrtiću, te da s njom sjednu u krug. Svako dijete je moralo predstaviti svoju igračku. Moralo je reći zašto ju voli, kako se s njom igra, što s njom radi, čuva li je te zašto je ona posebnija od drugih. Djevojčice su si izabrale neku lutkicu ili plišanu igračku, a dječaci autiće, kamione ili superjunake. Odgovore su ponavljali jedan za drugim. Djevojčice su sve rekle kako se najviše

vole igrati s bebama, barbikama, a dječaci su pričali o svojoj igri s autićima. Nije bilo originalnih odgovora. Čekali su jedni druge što će reći, te zatim ponavljali ono što su čuli.

Bez obzira što je odgojiteljica napomenula da je djeci koncentracija slaba, te da slabo poštuju pravila i ponašanja u igri, ugodno su iznenadili. Bilo im je zanimljivo slušati i pratiti novu osobu u svojoj okolini, pratiti što se radi te igrati nove igre.

2. AKTIVNOST: KAKO SE TREBA PONAŠATI?

Za djecu smo se pripremili plakat koji smo postavili na zid. Na plakatu su s jedne strane označena lijepa, pozitivna, poželjna ponašanja, a s druge strane ona ružna i nepoželjna.

Na plakatu prikazanom na slici broj 4 i 5 na pozitivnoj strani nacrtano je sunce, osmijeh, djeca u igri, slozi - drže se za ruke, plešu i pjevaju. Dok je na lijevoj strani nacrtano tužno lice, djeca u svađi, rugaju se jedni drugima, tu ne sja sunce već pada kiša, sve je tmurno. Djeca su to dosta dobro shvatila, sami su opisivali što je za njih lijepo, a što ružno ponašanje, što trebamo činiti, a što ne.

Razgovaralo se o svemu, sličicu po sličicu, oni mi objašnjavali što vide. Poticalo ih se pitanjima i podpitanjima, a oni su odgovarali. Pojam lijepog odnosno ružnog im je jasan, jako dobro znaju na što se to odnosi. Primjećuje se da su to djeca koja su u predškolskoj ustanovi, pravila ponašanja su im vrlo dobro poznata, no ipak pod međusobnim utjecajem jako su nemirni, te neposlušni. Ubrzo je postalo jasno koliko je teško držati red u ovoj grupi. Koncentracija im brzo popusti, te bez obzira što su svjesni toga da moraju slušati, povedu se jedan za drugim.

Slika 4. Plakat s lijepim i ružnim ponašanjem

Slika 5. Djeca u razgovoru o ponašanju

Zajedno smo postavili pravila ponašanja u grupi:

- sjedimo u krugu
- pričekaj dok drugo dijete govori
- slušaj druge
- ako te netko naljuti reci
- igračke treba vratiti na svoje mjesto

- dijeli stvari s prijateljima
- pozovi prijatelja u igru
- javi se odgojiteljici ukoliko želiš negdje ići
- treba pomoći mlađem prijatelju

Slika 6. Pravila razgovora (UNICEF, 2003.-2005.)

Djec9 se objasnilo kako svi dolazimo u sukobe i da je to nešto normalno, ali moramo znati kako se postaviti, što je lijepo, a što ružno, kako biti prijatelji, kako biti dobar prema ljudima oko sebe. Na pitanje što za njih predstavljaju sukobi odgovorili su da je to kada se svađaju, tuku i ružno ponašaju jedni prema drugima.

Sanja (6): „To je ono kada me brat udari“

Marta (7): „Sukob znači kada se svađamo, vičemo u vrtiću“

Igor (6): „To je ono kada mi prijatelj ne da da vozim njegov bicikl, pa se posvađamo“

Iva (5): „To je kada je netko zločest prema meni“

Upitalo ih se smatraju li da je zadirkivanje nekoga ružno ponašanje? To ih je malo zbunilo, te su rekli kako se oni tako zezaju jedan s drugim, pa se love, dok su djevojčice Marta (7) i Sanja (6) rekle kako je zadirkivanje nekoga loše i da se to ne smije raditi. Objasnilo se djeci da je nasilje prema nekome ružno ponašanje, nije lijepo kada namjerno želimo da se netko osjeća loše, kada ga želimo povrijediti, kada želimo da nekog boli, kada smo zločesti prema nekome.

Popričalo se o tome što oni smatraju da pogoršava sukobe, ali to im je teško razumljivo. Kroz određene primjere se malo razjasnilo što to znači. Razgovaralo se o tome kako bi mogli sukobe riješiti i zajedno zaključili da je najgori način rješavanja sukoba udarac,

tuča jer takvo ponašanje uvijek završi nekom kaznom. Djevojčice su sudjelovale u ovoj aktivnost, a od dječaka jedino Edin (6) i Luka (6) dok su se drugi dječaci igrali se po sobi kao da se ništa oko njih ne događa. Primijetilo se da je dječak Saša (6) jedan od dominantnije djece u grupi, te da se svi povode za njim.

Igra „Zrcalo“

Odigrali smo igru „Zrcalo“. Djecu se podijelilo u parove. Jedan član para je radio različite pokrete i grimase, dok ga je drugi oponašao. Ova igra je izazvala puno smijeha, bez obzira što su se djeca više šalila jedan s drugim nego što su se stvarno oponašali. Svatko je radio svoje grimase, smijali su se jedno drugome te ujedno i sebi samima. Igra je pridonijela veseloj atmosferi u skupini.
Na preporuku odgojiteljice za prvi dan radionica je završila, kako s kod djece ne bi izazvalo prerano zasićenje.

3. AKTIVNOST „SMIJEH“

Treća aktivnost započela je tako što su djeca sjela u krug te se ponovno poveo razgovor o sličicama na plakatu, podsjetili su se pravila ponašanja u grupi te što su to sukobi.

Prije nego prijeđemo u sljedeću fazu učenja rješavanja sukoba, s djecom se provela aktivnost s kojom se potiče smijeh, veselje i jedinstvo u skupini.

Igra „Lanac smijeha“

Sva djeca su legla na leđa. Svako dijete stavilo je glavu na trbuh nekog drugog djeteta, dok je istovremeno neko treće dijete stavilo svoju glavu na njegov trbuh. Nakon što su se sva djeca smjestila, Ira (4) rekla je glasno „hahaha“. Tada je Sanja (6), čija je glava bila na Irinom trbuhu, rekla „haha“, zatim Ivan (3) te se tako niz nastavio. Djeci je to bilo vrlo zabavno, smijali su se svi u jedan glas. Pozitivne emocije im je izazvao osjećaj kada su im se trbusi tresli i vibrirali dok su se smijali. Većina djece je bila zainteresirana za aktivnost međutim Mirko (4) i Saša (6) odbijali su suradnju, nisu htjeli raditi što i druga djeca, već su sudjelovali u slobodnim aktivnostima po centrima.

Igra "Slijeđenje"

Odigrali smo ovu igru, koja je slična igri zrcala, no ovdje sva djeca oponašaju jedno koje određuje tijek igre. Djecu su stala u formaciju kruga. Ana (4) je prva stala u središte kruga te je za zadatak dobila izvesti neki pokret koji su druga djeca trebala oponašati. U pokretima koje treba napraviti trebalo ju je potaknuti, pokazati joj, nije samoinicijativno znala što napraviti. Igra im je zaokupila pažnju, surađivali su, ali što se tiče pokreta tražili su pomoć što napraviti, moralo ih se motivirati i usmjeravati na svaki sljedeći pokret. U ovoj aktivnosti surađivale su sve djevojčice, ali od dječaka jedino je Marin (3) bio uključen. Dječaci su se igrali sa strane, nevezano uz našu aktivnosti. Poticalo ih se i motiviralo da nam se priključe. Ponekad bi to napravili na koji trenutak no ubrzo bi odustali. Svima je koncentracija jako slaba. Pravila igre moraju biti vrlo jednostavna, s kratkim i jasnim objašnjenjima, bez puno dodatnih stavki. Primijetilo se da ova djeca vrlo brzo odustanu ako im nešto ne ide, ne žele se potruditi. Ako ne mogu nešto izvesti, oni to više niti neće pokušati.

Slika 7. Djeca u igri slijeđenje

Igra „Imena životinja"

Ovo je aktivnost koja zahtijeva od sve djece da budu pažljiva, kako bi znali moraju li ustati ili čučnuti, potrebna je dobra suradnja. Ako pobjede pobjeđuje cijela grupa, a ako izgube gubi cijela grupa. Djeca su se podijelila u tri grupe u svakoj grupi je bilo po četvero djece.

Svakoj četvorci dalo se ime jedne životinje. Prva grupa je bila lav, druga žirafa, a treća grupa medvjed.

Kada se izrekla određena životinju, ona djeca čiji se red tako zove morali su se sagnuti, a kada čuju neku drugu životinju, morali su brzo ustati. Na ponavljanje imena iste životinje trebali bi ostati u istome položaju. Ova igra je izazvala mnogo smijeha i pozitivnih emocija. Međutim, nisu bili usklađeni, te kako bi im na koju životinju došlo u trenutku bi ustali ili čučnuli. Teško su razumjeli to da su oni kao grupa od četvero pojedinca jedna cjelina odnosno da predstavljaju jednu životinju, te da su njihovi zadaci podjednaki u svakom trenutku. Nisu promatrali djecu s kojom su u grupi kako će reagirati, već su gledali oko sebe, dizali se i spuštali kako im je u trenutku došlo.

4. AKTIVNOST: RUKE PRIJATELJSTVA

U današnjem društvu kod djece treba što više razvijati kooperativnost, odnosno suradnju. Vježbe koje vode tome su vrlo bitne, te djeci pružaju priliku da zajedno rade.

Slika 8. Razgovor o prijateljstvu

Prijateljstvo i ono što ono pruža je vrlo bitno, te djecu treba poticati na suradnju, treba ih potaknuti da zajedničkim snagama mogu svašta postići. Prijateljstvo je pozitivan odnos koji se temelji na ljubavi, povjerenju i uvažavanju stoga je vrlo bitno to potaknuti kod djece

Djeca su sjela na svoj tepih, te se pokrenuo razgovor s njima o tome što je prijateljstvo te tko su njihovi prijatelji. Što mi činimo za svoje prijatelje, a što oni za nas? Kakve emocije nas obuzimaju kada smo sa svojim prijateljima?

Ana (4): „Moja najbolja prijateljica je Adisa, lijepo se igramo, svaki dan“;

Edin (6): „Ja imam jako puno prijatelja, igramo nogomet i igramo se s autima, a nekad se i potučemo“;

Petra (6): “Ja se volim sa svima igrati, imam puno prijateljica, dečke ne volim, oni se tuku“;

Sanja (6): „Ja sam ljuta na svog prijatelja, jer me je udario“.

Saša (6) i Mirko (4) opet nisu htjeli surađivati. Malo su sjeli s nama, no ubrzo su se dignuli i išli svojim putem. Jedna od djevojčica koja također nije baš raspoložena za suradnju je Ira (4). Poticalo ih se na uključivanje, te bi se na trenutke i uključili, no ubrzo bi im nešto drugo zaokupilo pažnju.

Sljedeći zadatak na temu prijateljstva bio je izrada plakata koji smo nazvali „Ruke prijateljstva“. Temperama smo obojili djeci po jedan dlan, te smo na bijelom papiru napravili otiske. Nakon što se osušilo izrezali smo ih i zajedničkim snagama napravili plakat.

Slika 9. : Otisci ruku

Likovne aktivnosti su im vrlo zanimljive i poticajne, pogotovo na ovaj način gdje vlastitu ruku koriste kao likovni pribor. Zanimljive su im kreativne aktivnosti u kojima

sudjeluju. Djeca su trčala oko stolova gdje su smo radili otiske. Nekoliko njih je bilo stalno uz zadanu aktivnost i pratilo, dok su se drugi igrali po centrima. Primijetilo se kako preferiraju igru u društvu vršnjaka, ali ta igra nije previše složna. Dosta se čuje vika, neslaganje, otimanje igračaka. Suradnja je slaba. Društveni su, ali u tom društvu teško funkcioniraju. Kroz sve ove aktivnosti mnogo razgovaramo te kada se pojavi određeni sukob, zajedno ga korak po korak rješavamo. Razgovaramo o tome što je dovelo do određenog sukoba te nalazimo rješenje gdje će sve strane biti zadovoljne. Primijetio se pomak u rješavanju sukoba. Neposredno ih se poticalo na suradnju.

Po dolasku u vrtić sljedećeg dana, ponovno se s djecom porazgovaralo o svemu što se radilo prethodnih dana. Primijetilo se da se i Saša (6) počeo uključivati u aktivnosti, sve više je pokazivao interes za sudjelovanje. S djevojčicama nije bilo nikakvih problema oko uključivanja u aktivnosti, no ne bi uvijek u tim aktivnostima dugo ostale. Koncentracija bi im ubrzo popustila, te ih je bilo jako teško ponovno uključiti u aktivnosti. Nekima od njih je teško i ući u zadatak dok drugi brzo gube interes za njega i zadatak ostavljaju napola obavljenim. Jedino je Ira (4) često znala biti u potpunosti nezainteresirana. Odgojiteljica napominje da s njima aktivnosti moraju biti jako kratke, jednostavne, više od toga se ne može odraditi. Neprestano je postojala potreba za intervencijom u opominjanju djece i vraćanja njihove pažnje na zadanu aktivnost. Ali ipak je primjetno, kako su s obzirom na početak, puno više surađivali i do samih sukoba je dolazilo u manjem broju. Razmislili bi kada bi se sukobili, te bi ponekad i sami tražili da im se pomogne doći do adekvatnog rješenja. Ova djeca su vrlo draga, ali i jako žive naravi. Oni žive u obiteljima u kojima nema mnogo reda, odnos se zasniva na strogosti, ali bez nekih objašnjenja zašto je nešto tako kako je i što se od njih traži i očekuje. Misli su im svakog trenutka negdje drugdje te im je koncentracija vrlo kratka. Aktivnosti s njima mogu biti raznolike, ali moraju biti prilagođene, odnosno način provođenja samih aktivnosti mora biti sveden na što jednostavniju formu.

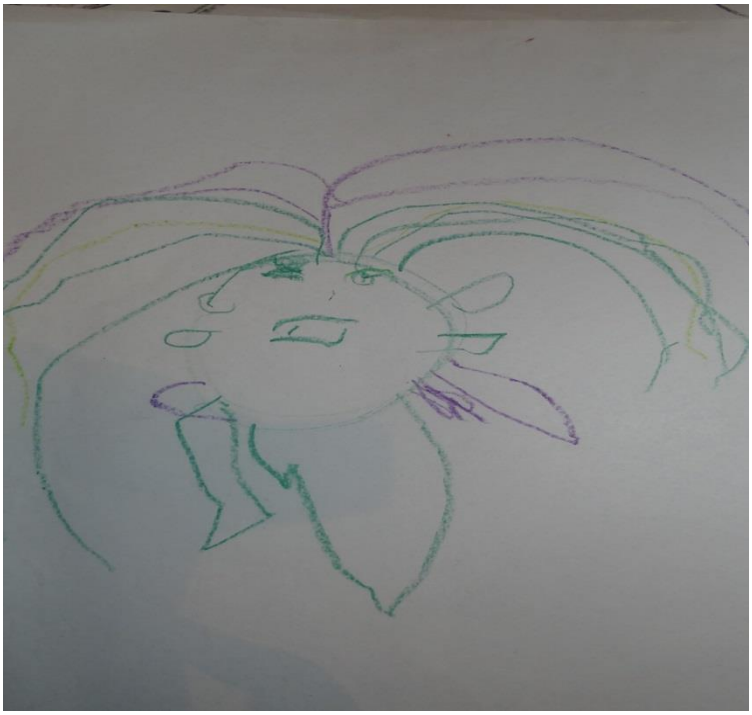
Zadatak „Nacrtaj svog najboljeg prijatelja“

Djeci je zadano da pastelama nacrtaju svojeg najboljeg prijatelja. U crtežima su većinom koristili jednu boju, te su oni bili jednostavnijih formi, čak i kod starije djece. Veliki broj djece je zadatak odradio, makar površno i na brzinu. Sjeli su za stol i krenuli crtati, no ubrzo im je nešto privuklo pažnju, tako da su pojedinci uzeli jednu boju, brzo našarali nešto kako bi svoj zadatak obavili u što kraćem roku. Trebalo ih je poticati na označavanje detalja, čak bi i kosu, ruke ili noge zaboravili nacrtati.

Slika 10. „Moj prijatelj“ Marta (7) i Sanja (6)

Slika 11. :„Moj prijatelj“ Ira (4)

Igra „Slijepi par“

Kako bi se kod djece razvilo osjećaj međusobnog povjerenja provedena je ova igru. Djecu se podijelilo u parove. Jedan član para imao je povez oko očiju. Za zadatak su dobili da se hodajući kroz prostor ne sudare s drugim parom ili sa stvarima u prostoru. Jedan član para je morao navoditi člana s povezom na očima. Ova aktivnost je kod djece izazvala mnogo

smijeha, ali i vrlo slabu međusobnu suradnju. Smijali su se, ali s lošim međusobnim navođenjem, nisu znali kako bi se vodili, pa je slijepi par micao povez sa očiju. Nedostajalo je međusobno povjerenje, te je djeci s povezom bilo neugodno ne vidjeti što se oko njih događa. To su igre u kojima je potrebno zajedništvo, suradnja i povjerenje, koja je kod ove djece slabo izražena. Bez obzira što su svi sudjelovali, nisu poštivali pravila igre. Gledali bi kroz povez, micali ga, a dijete koje je navodilo često bi namjerno navodilo prema nečemu što bi smetalo kretanju kroz prostor.

Igra „Glazbene stolice“

Kada zasvira glazba, djeca plešu oko stolica kojih je brojčano jedna manje nego što je djece. U trenutku kada glazba prestane svirati, svi nastoje sjesti na jednu od stolica. Ispada onaj igrač koji ostane bez stolice. Jedna stolica se tada povlači te glazba ponovno zasvira. Igra se ponavlja se dok u posljednjem krugu ne ostane samo jedna stolica. Najbolja je u ovoj igri bila Sanja (6), te je ona i izašla kao pobjednik. Bilo je u nekoliko navrata svađe oko toga tko je prije stigao do stolice. No razgovorom i dogovorom smo to svaki put uspješno razriješili i zaključili tko je bio u pravu. Naglasak se stavilo na to, da bez obzira što će netko izgubiti, a netko pobijediti bitno je da se u igri djevca dobro zabave sa svojim najboljim prijateljima.
Neka samo sebi kažu: „Netko mora izgubiti, u redu je što danas nisam pobijedio“.

Igra „Stara ura“

Vrlo bitno svu je djecu naučiti osnovnim tehnikama opuštanja. Objašnjeno im je da kad smo nervozni, ljuti, kada smo izgubili u nekoj igri, trebamo duboko udahnuti i misliti na nešto lijepo, nešto što nas veseli. Zatim smo odigrali ovu igru. Djeca su ustala, pokazano im je kako da prekriže noge i spuste obješene ruke što niže. Nakon toga da klate rukama, kao što klati stara ura. Opušteno lijevo-desno.

5. AKTIVNOST: SLUŠAJ ME

Kako bismo djecu uspješno naučili rješavati sukobe vrlo je bitno razviti kod njih kvalitetnu komunikaciju, vještinu slušanja, opažanja i govorenja. Za početak ove aktivnosti ispričana im je priča o dva skakavca koja glasi ovako:

Posvađala se dva skakavca.

Jedan je rekao: „Ja sam najbolji skakavac. Mogu skočiti mnogo više od tebe“. I skoči na visoko stablo.

Drugi je rekao: „Ne, najbolji skakavac sam ja. Mogu skočiti puno dalje od tebe“, i preskočiti gotovo pola livade.

Onaj prvi derao se sa stabla: „Gledaj me, gledaj me kako sam visoko skočio!“

Onaj drugi se derao iz petnih žila s livade: „Gledaj mene! Kako sam daleko skočio!“

No, jedan drugoga nisu čuli. Onaj na stablu je bio previsoko, onaj na livadi predaleko.

Cijeli su dan tako vikali. Navečer je konačno onaj sa stabla skočio dolje.

Onaj drugi je pak skočio preko livade na mjesto gdje je bio prije.

Prvi je pošteno priznao: „Ti si najbolji skakač u dalj!“

Drugi je uzvratio: „Ti si najbolji skakač u vis!“

I od tada su opet bili najbolji prijatelji.

Djeca su priču pažljivo slušala. Nakon čitanja porazgovarali smo o tome što se tu dogodilo, zašto su se skakavci posvađali te što je to što je omelo njihovu komunikaciju. Svatko je pričao za sebe,vikali su, hvalili se, ali nisu razumjeli jedan drugoga. Djeci smo pokušali objasniti da je jako bitno da naučimo slušati. Moramo pažljivo slušati kada nam naši prijatelji nešto pokušavaju reći.

Igra „Pokvareni telefon“

Cilj ove igre jest da poruka koju primi posljednji član grupe bude jednaka onoj koju je prvi član poslao. Djeca su sjela u krug, prva je na redu da pošalje poruku bila Sanja (6). Nije

znala koju riječ bi rekla, pa sam smo joj predložili neka kaže svoju najdražu igračku. Na to je ona rekla riječ *Barbika.* U nizu se riječ *Barbika* ubrzo promijenila, pa je Marta (7) rekla *lutka*, dok je Edin (6) rekao *igračka*. Djeci je bilo vrlo teško zapamtiti i taj jedan pojam koji je trebalo prenijeti, on ih je odmah asocirao na nešto drugo. Kada im se poruka prenosi, teškoću im predstavlja da uopće čuju riječ koju je prethodno dijete izreklo. Ova igra im je već poznata, tako da što se suradnje tiče nije bilo svađe i nesuglasica. Zadanu riječ su svega dva puta pravilno prenijeli, nakon toga izrekli bi dalje neki drugi pojam. Ne čuju što im je netko rekao već to odmah interpretiraju na neki svoj način.

Igra „Jasno i glasno“

Ovu igru sam odlučili smo provesti kako bi djeca dobila pojam o tome da zbog vike i galame, često ne čujemo što nam netko govori. Dok su druga djeca stajala u sredini, na jednu stranu sobe je stala Petra (6), a na drugu stranu Marta (7). Za zadatak su dobili da jedna drugoj nešto kažu, jasno i glasno, ali bez deranja, te da na taj način vode razgovor. Marta je viknula „Pada kiša“ na što je Petra povikala „Što? Ništa te ne čujem“. Počeli su svi vikati u jedan glas, glasno se smijući što je dovelo do pada koncentracije. Nisu se ni trudili slušati u cijelom tom žamoru tko što govori, već im je cjelokupna pažnja bila usmjerena na dovikivanje i vikanje punim glasom. Usmjerili smo ih na to da slušaju jedni druge, te da im govor bude jasan, glasan, a da pritom ne viču što je i bio cilj aktivnosti. Povremeno su uspjeli u tome, no ubrzo bi se opet sve pretvorilo u žamor. Na završetku ove igre razgovarali smo o tome zašto se nisu međusobno čuli, što je to što je omelo njihovu komunikaciju.

Kako bi djeca još provela vrijeme zajedno u igri i druženju i pozitivnom raspoloženju na stol smo im stavili društvenu igru, kviz „Polje kroz polje“. To je igra u kojoj se bacanjem kockice ide po poljima te se dolaskom na određeno polje dobije zadatak, kviz pitanje na koje dijete mora dati točan odgovor kako bi moglo ići dalje. Pitanja su bila: Koja je tvoja najdraža igračka? Tko je tvoj najbolji prijatelj? Koje boje je sunce? Kojeg je oblika Zemlja? i još mnoštvo toga. Nisu se sva djeca htjela igrati. Kao što je bilo uobičajno do sada, djevojčice su htjele sudjelovati no dječaci su išli svojim putem. Igrao se jedino Edin.

6. AKTIVNOST „MOJI OSJEĆAJI“

S djecom se povelo razgovor o tome što su to osjećaji te koji sve osjećaji postoje. Trebalo ih je potaknuti potpitanjima, npr. kako se osjećaš kada ti netko nešto pokloni, kada se lijepo igraš s prijateljima, kako se osjećaš kada plačeš? Razgovarali smo o tome kako svi ljudi imaju osjećaje, te da nam je svima puno draži osjećaj sreće od onoga tuge. Poznajemo razne ugodne osjećaje kao što su sreća, radost, ljubav, ali isto tako i ne baš jako ugodne kao što su tuga, ljutnja, strah. Djeci smo objasnili da kada smo mi sretni, onda i ljudi oko nas postanu sretni, sreća je zarazna. S veseljem i srećom samo stvaramo oko sebe sve više i više sreće i smijeha. Pokušalo ih se potaknuti da daju primjere kada se osjećaju ugodno, a kada neugodno, koje su to bile situacije koje su dovele do toga. Djeca moraju prvo osvijestiti svoje vlastite osjećaje kako bi mogli razumjeti osjećaje drugih.

Pripremili smo fotografije odnosno nacrtana lica koja pokazuju osnovne emocije: radost, tugu, strah i ljutnju. Pokazivali smo sliku po sliku, a oni su imali zadatak pogoditi o kojoj se emociji radi. Sliku sretnoga lica su ubrzo pogodili, jednako kao i tužnog. No za lice straha nisu mogli razaznati o čemu se radi. Odgovarali su da je to ljutnja, dosada pa čak i da je izraz ružan i smiješan. Edin (6) i Petra (6), koja je po upitniku o socijalnim vještinama slaba u raspoznavanju emocija, su se pokazali najbolji u ovom području. Davali su dobre, konkretne odgovore do kojih su sami došli. Druga djeca su ponavljala ono što su čuli jedni od drugih. Edin se inače pokazao kao vrlo poslušno dijete, koje ima osjećaja za druge, te u sukobe rijetko dolazi, dok je Sanja u ovoj aktivnosti ugodno iznenadila. Inače nezainteresirana djevojčica, koja nije pretjerano do sada htjela surađivati, u razgovoru oko emocija je bila jako dobra.

Igra „Prepoznavanje osjećaja“

S djecom se odigrala igra prepoznavanje emocija. Jedno dijete licem prikaže određenu emociju, a druga djeca pogađaju o čemu se radi. Prva se htjela igrati Sanja (6). Nije znala koju emociju bi pokazala, pa sam joj predloženo da pokaže sreću. Počela se glasno smijati te su djecu tu emociju ubrzo pogodili. Sljedeća je na redu bila Marta (7), njoj je predloženo da prikaže tugu. Taj osjećaj joj je bio težak za prikazati samo mimikom. Počela je oponašati plakanje, kao da glasno plače. Djeca su se počela tome smijati, to ih je zabavljalo te su svi su počeli vikati *plakanje, plakanje*. Saša (6) je povikao: „ Aaa mala beba plače...“ te još mnoge pogrdne riječi. Tu smo stali i porazgovarali o tome, je li to što je napravio lijepo, te nam je isto tako Marta ispričala kako se osjećala kad ju je Saša zadirkivao. Marta se rasplakala, jer ju

je to što joj je on rekao povrijedilo. Došli smo do zaključka da je to što je Saša vikao kod Marte izazvalo veliku tugu. Ponekad nenamjerno, iz želje za zabavom, povrijedimo jedni druge, taj osjećaj nitko ne voli. Razgovor je završio isprikom Saše Marti, te zagrljajem.

U nastavku igre emociju straha ili ljutnje su teško prikazali. Ljutnju je Edin dobro predočio, ali djeca to nisu znala prepoznati, isto kao niti strah.

Potaknuli smo razgovor o prijateljstvu te o tome kako se osjećamo kada smo u društvu svojih prijatelja, pobuđuju li oni u njima negativne ili pozitivne emocije. Upitala sam ih kako se osjećaju kada su okruženi osobama koje vole?

Petra (6): „Ja jako volim svoje prijateljica, skupa se igramo.“;

Lea (4): „Ja i moji prijatelji se skupa igramo lovice, jako ih volim“;

Ana (4): „Ja i moja prijateljica se igramo s Barbikama i trčimo po dvorištu, nekad se posvađamo, ali samo malo“.

Potaknuli smo ih da ispričaju koje emocije osjećaju kada je njihov prijatelj tužan, kada su njihovi roditelji tužni. Posebice smo se osvrnuli na situaciju koja se dogodila između Marta i Saša. Vrlo je važno kod djece razvijati empatiju, osjećaj za druge. Kod romske djece je ona slabo izražena, te je potrebno mnoštvo truda kako bi se potaknula.

Upitali smo ih kako se osjećaju kada njihov prijatelj plače ako ga netko zadirkuje. Ako je naš prijatelj pao i boli ga, kako se mi osjećamo zbog toga? Djeca su rekla kako ne vole kada su njihovi prijatelji tužni i kada ih nešto boli. Vole kada se svi skupa igraju, bez svađe. Dojmilo ih je to što je Saša rekao Marti ružne riječi te su se dosta osvrtali na to. Odgojiteljica je komentirala da inače tome ne pridaju mnogo pažnje, svašta govore jedni drugima, no ovo danas što se dogodilo, i način na koji smo poslije razgovarali o tome je ostavilo utisak na njih. Samoinicijativno su davali primjere kada je netko od njihovih prijatelja plakao, bio tužan ili se nečega bojao. Pojedinci su rekli, da je netko plakao zato što je bio zločest pa ga je tata istukao, te da si je tome sam kriv, odnosno da je bio dobar i slušao to se ne bi dogodilo.

7. ZAVRŠNA FAZA „A ŠTO SMO SVE NAUČILI?“

Cilj koji se htio postići u u ovoj završnoj fazi je da se novi načini ponašanja u konfliktnim situacijama održe i nakon što radionice završe. Djeci treba pomoći da konstruktivno rješavanje sukoba postane sastavnim dijelom njihova života.

Svi su sjeli u krug te smo vodili razgovor o tome o čemu smo pričali svih ovih dana, što smo sve naučili. Moglo se primijetiti da im se koncentracija poboljšala, bilo im je

zanimljivo odgovarati na pitanja i objašnjavati što su to oni sve naučili. Bili su ponosni no to što su svašta novog saznali i prihvatili. Pričali su o tome što je lijepo, što nije. Malo su i tužakali jedni druge, ali sve s namjerom da naglase kako nešto je ili nije pozitivno, da se pohvale što sve znaju. Kao i sva druga djeca, oni vole dobiti kompliment, uživaju u osjećaju da netko primijeti kako su nešto dobro učinili, naučili, usvojili.
U završnoj fazi kako bi dodatno razvili pozitivne osjećaje i zajedništvo zajedno s djecom sve crteže smo stavili na pano.

Kroz želju da ovaj ciklus radionica protekne do kraja u pozitivnom ozračju susret smo zaključili kroz pjesmu „Kad se mnogo malih složi“ Nekima je ta pjesma bila poznata, dok ju pojedinci nikada nisu čuli. Za uvod smo im pjesmu pustila na cd-u, a zatim smo s njima pjevali stih po stih. Jako ih je to zainteresiralo i obradovalo. Zajedno smo pjevali, plesali i veselili se.

6.7. Dobiveni rezultati i rasprava

Hipoteze koje smo postavili smo u velikoj mjeri i dokazali. Hipoteza postavljena za prvu aktivnost je da će se djeca opustiti kroz upoznavanje i unošenje ugodne atmosfere u grupu. Djeca su se opustila, te su se pripremila za daljnje aktivnosti.
Drugom aktivnošću očekivali smo od djece da usvoje pravila ponašanja u grupi, te da pobliže upoznamo djecu i njihove reakcije. Trećom aktivnošću htjeli smo djecu uvesti u nenasilno rješavanje sukoba kroz igre koje potiču smijeh, zajedništvo i suradnju.
Četvrtom aktivnošću htjelo se postići da djeca shvate što je prijateljstvo, te da kroz suradničke igre prošire svoju osobnost i razviju empatiju. Petom aktivnošću htjeli smo dokazati da se aktivnim slušanjem, komunikacijom i suradnjom uvelike smanjuje pojava sukoba.
Šestom aktivnošću htjeli smo dokazati da temeljni uvjeti empatije i pažnje predstavljaju važan preduvjet za poticanje razvoja socijalnih vještina, naročito vještine rješavanja sukoba.

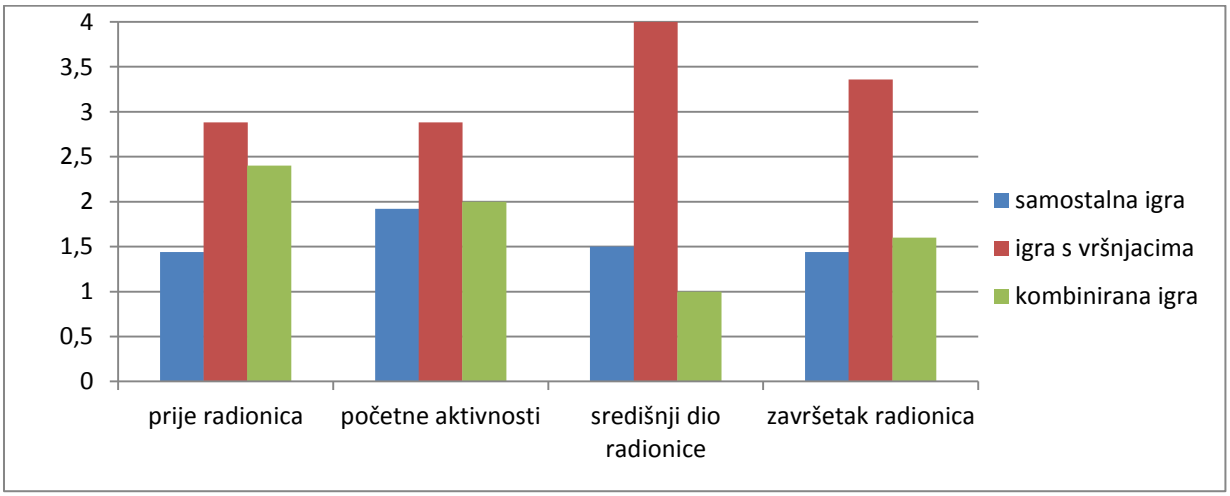
Hipoteze koje smo postavili su se u velikoj mjeri i dokazale. Djeca su kroz aktivnosti usvajala željene socijalne vještine. U aktivnosti je bio potreban maksimalan angažman, no bez obzira na to što ova djeca teško prihvaćaju pravila, te su vrlo dekoncentrirana, vještine su u većoj ili manjom mjeri usvajali. Kako su aktivnosti išle dalje one su bile sve bolje usvojene i jasnije izražene. Pomaci su bili očiti. U jednom trenutku je došlo do zasićenja oko aktivnosti, no u konačnici postavljene hipoteze smo i dokazali. Djeca imaju potencijala za promjene i razvoj te se to i pokazalo. Kroz situacije u aktivnostima, napredak je bio spor ali primjetan, a ugodna atmosfera je bila konstanto prisutna.

Rezultati mjerenja socijalnih vještina prije radionica su pokazali da relativno teško prihvaćaju neuspjeh, odnosno kada ne dobiju ono što žele, no isto tako da brzo odustaju nakon njega. Reakcije su im burne, ali odustajanje je brzo. Empatija prema drugoj djeci je izražena u blagoj mjeri, ali primjerice prema životinjama nemaju nikakvih osjećaja. Za njih su to kao stvari. Nažalost, to su stavovi koje su naučili kod kuće, te treba mnogo vremena i truda da se to promijeni. Koncentracija im je slabo izražena, nepažljivo slušaju dok drugi govore te pravila igre ne poštuju, odnosno znaju ih poštivati, ali vrlo kratko . Zadovoljstvo im pruža igra u društvu vršnjaka, te stoga imaju mnoštvo prijatelja, ali u zajedničkoj igri slabo surađuju. Često dolazi do konflikta, igračke uglavnom ne vole dijeliti.

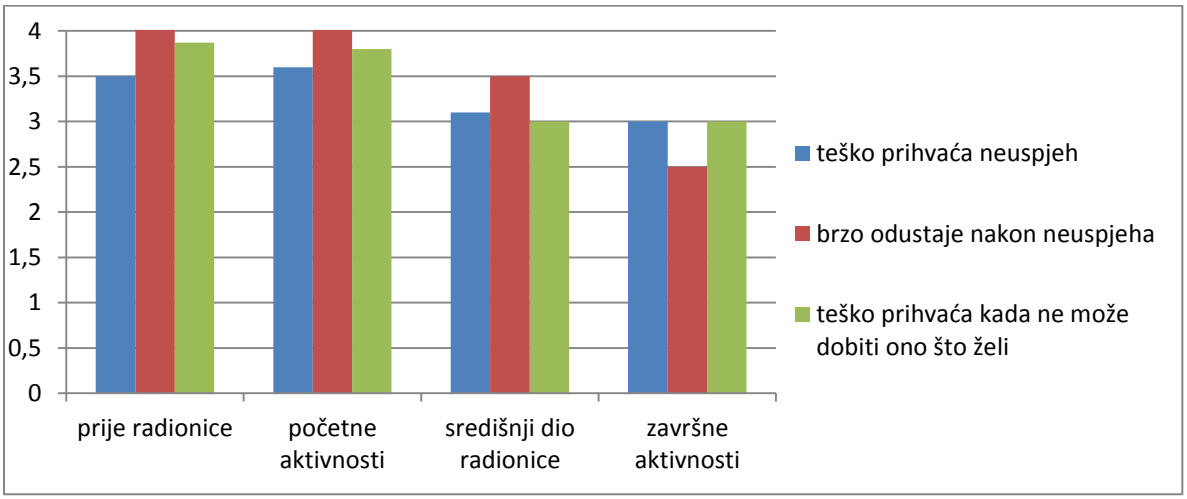
Pri početku radionice djeca su bila jako zainteresirana za rad. Njihovo ponašanje možemo okarakterizirati kao znatiželjno, motivirano, lijepo su surađivali. Ubrzo je pažnja popustila te je svaka aktivnost zahtijevala moj maksimalan angažman oko motiviranja djece. Pojedinci su samo promatrali sa strane. Kako su aktivnosti išle dalje, ipak se primijetilo kako su se određene socijalne vještine počele razvijati, mijenjati. Igra s vršnjacima je bila sve intenzivnija, sve više su uživali u zajedničkim aktivnostima. Imali su više osjećaja jedni za druge, te su stoga i konflikti bili rjeđi, a kada je do njih i došlo bili su manje burni. Mnogo se razgovaralo o svim situacijama u kojima smo se našli, pokušavali smo pronaći rješenje za svaki problem te je to pozitivno rezultiralo kod djece. Situacija koja se dogodila između Saše (6) i Marte (7) ostavila je poseban dojam. I inače su se često događale ovakve situacije u kojima su bili grubi jedni prema drugima, no ovaj put smo to posebno naglasili, posebno izanalizirali sve što se dogodilo, te je to na djecu ostavilo traga. Jako ih je dojmilo, pogodilo, to što je Marta bila tužna i shvatili su u čemu je Saša pogriješio. To je mali korak u radu s ovom djecom, ali zasigurno vrlo bitan. Od velike je važnosti što su se nakon svih aktivnosti ipak dogodile neke promjene u razmišljanju i ponašanju ove prekrasne djece.

Kako su se socijalne vještine kod djece mijenjale i kretale tijekom radionica prikazano je kroz grafove. Grafovi prikazuju odvijanje igre kod djece, kako prihvaćaju neuspjeh, ponašanje u sukobima, komunikaciju, pokazivanje empatije te uspješnost u sklapanju prijateljstva.

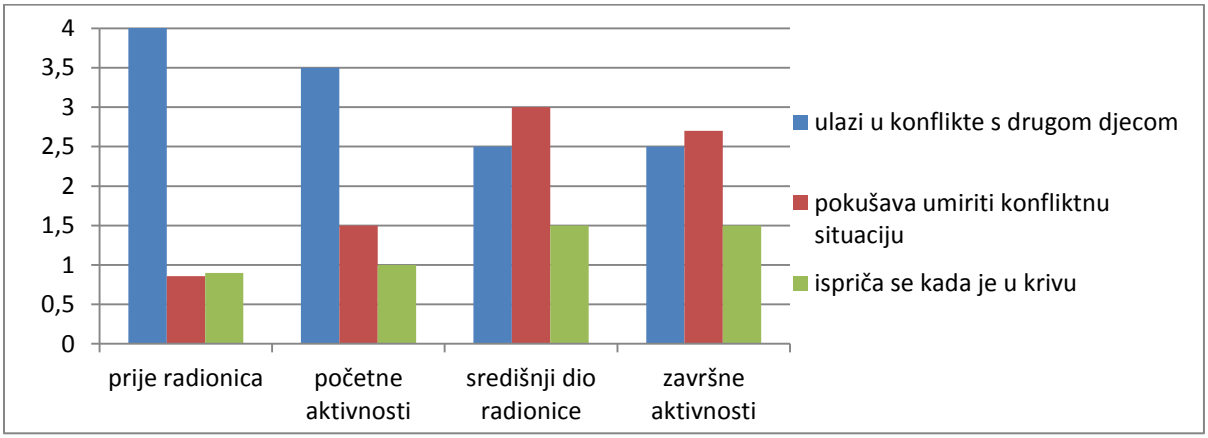
Grafički prikaz 1 : Oblici provođenja igre

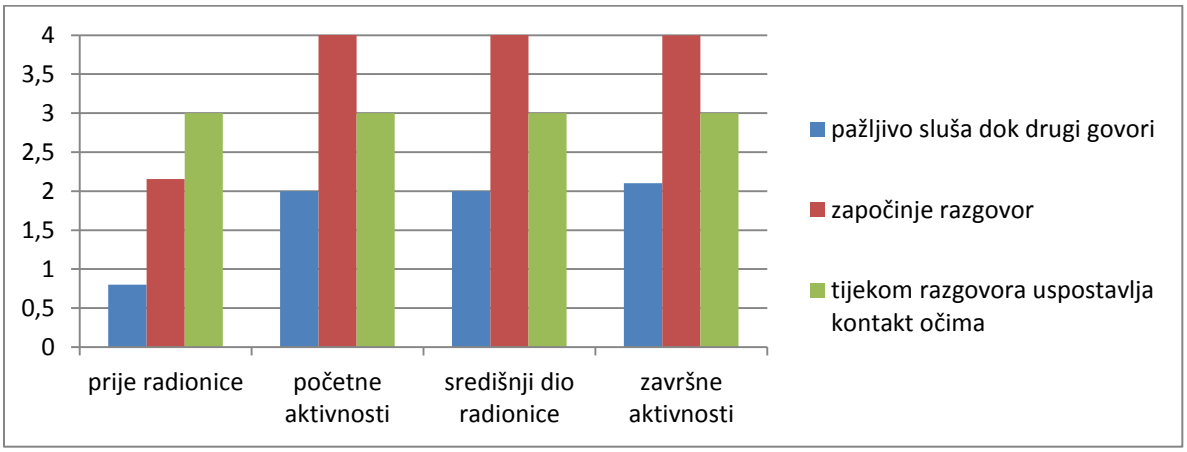
Grafički prikaz 2: Prihvaćanje neuspjeha

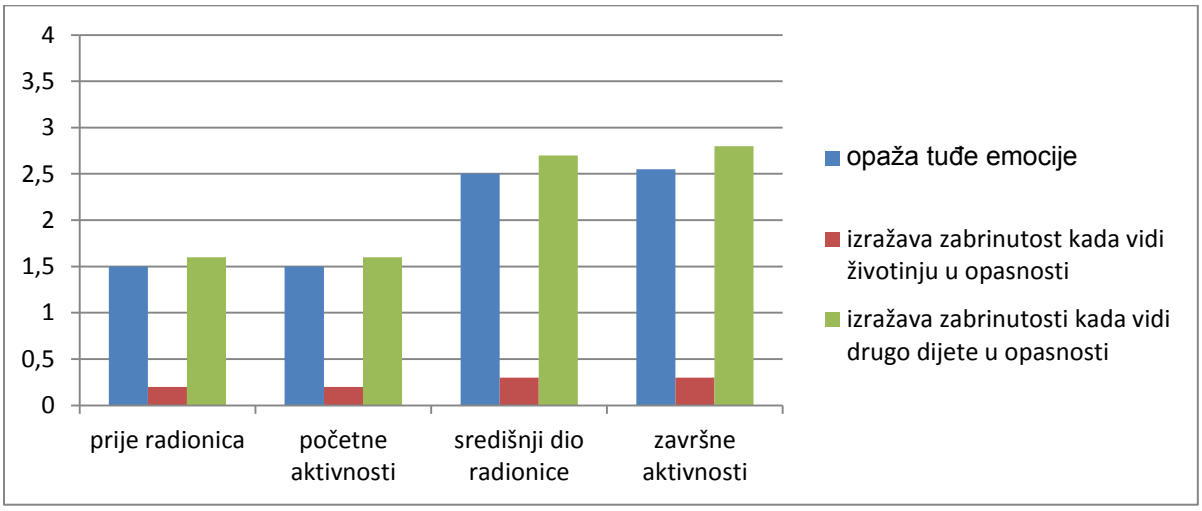
.Grafički prikaz 3: Ponašanje u sukobu

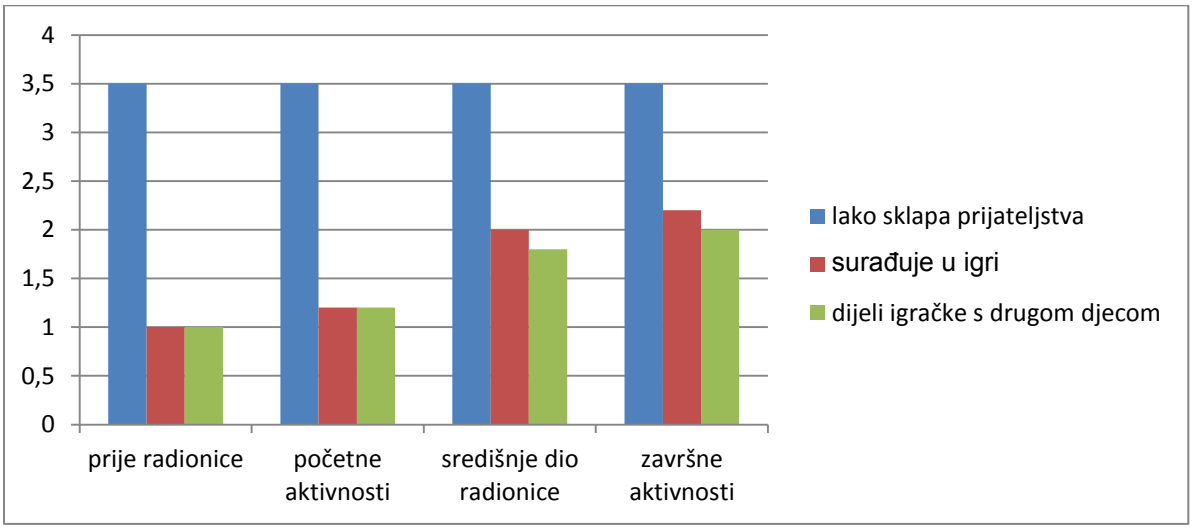
Grafički prikaz 4 : Komunikacija – slušanje i govorenje

5.Grafički prikaz 5: Razvoj empatije

6.Grafički prikaz: Razvoj i odnosi u prijateljstvu

7. ZAKLJUČAK

Većina ljudi živi u uvjerenju da je sukob jednostavno sukob, te da se tu nema o čemu pričati. No ipak, kada se upustite u malo dublje istraživanje shvatite da to nije tako jednostavno. Naučiti konstruktivno rješavati sukobe je dugotrajan proces te je za to potrebno mnogo više, mnogo prakse i iskustva te rada na sebi.

Predškolske godine djeteta karakterizira vrlo brzi razvoj, te dostizanje stupnja razvoja koji će im služiti do kraja života. Poticajno okruženje omogućuje djeci razvijanje vlastitih potencijala na emocionalnom, društvenom i intelektualnom polju. Kod djece treba poticati razvoj samostalnosti kako bi na taj način da zadovoljili svoje tjelesne, emocionalne, socijalne i duhovne potrebe.

Kao što su sukobi prisutni svugdje oko nas, u konfliktne situacije dolaze i najmlađi. Sukob se javlja među djecom ili između djece i odraslih.

Kroz sukobe dijete brani svoj položaj ili jasno izražava svoj stav. Sukobi omogućavaju djeci da pronađu svoje mjesto u skupini, jasno izraze svoje potrebe, želje te da u njih uvjere i druge. Razlog sukoba u predškolskoj dobi često je djetetova reakcija na ono što mu je rečeno da smije ili ne smije učiniti. Pravilnom intervencijom sukob u tim situacijama može biti spriječen.

Djeca često imaju problema s kontroliranjem impulzivnog ponašanja, odnosno nemaju razvijenu vještinu kontroliranja impulzivnog ponašanja, stoga je uloga odraslih da s djecom rade na pravilnoj komunikaciji, kontroli, empatiji te razvijanju međusobne suradnje. Kod djece treba poticati razvoj socijalnih vještina jer one omogućavaju stvaranje kvalitetnijih odnosa s okolinom te povećanje osobnog zadovoljstva. Usvajanje socijalnih vještina omogućava nam stvaranje kvalitetnijih odnosa, te ujedno i uspješnije, nenasilno rješavanje sukoba.

Razlog zbog kojega sam odlučila svoje istraživanje provesti upravo s romskom djecom je učestali problem nemogućnosti odgoja i obrazovanja Roma. Romi su narod koji živi u začaranom krugu društva i vlastite tradicije. Društvo ne prihvaća Rome kao takve, a oni se zbog toga teže ili nikako ne integriraju u društvo. Obrazovanje je za Rome na svim razinama, od predškolskog odgoja, obrazovanja u osnovnim i srednjim školama, na visokim školama i fakultetima, jako bitna odrednica njihovog života. Nažalost, bez obrazovanja oni ostaju uskraćeni u znanju, ali i u samom zapošljavanju i pružanju boljih uvjeta života. Ustanove predškolskog odgoja imaju poseban značaj za romsku djecu i cjelokupnu romsku

zajednicu. One ostvaruju odgojnu, obrazovnu te socijalnu funkciju. Te ustanove za predškolski odgoj imaju zadaću pripremiti djecu za polazak u školu. Predškolsko obrazovanje je vrlo bitno za Rome jer im se unutar njega usađuju moralne vrijednosti i principi dobrog odgoja kakav im roditelji često ne mogu ili ne znaju pružiti. Romi najčešće vrlo rano zasnivaju svoje obitelji u kojima često ima mnogo djece. Sve to, njihov cjelokupan način života, otežava im mogućnost razvoja svih potencijala, te su ta djeca najčešće uskraćena za kvalitetan socijalni razvoj.

Smatram kako je vrlo bitno naučiti romsku djecu nenasilnom rješavanju sukoba, kako bi se što uspješnije integrirali u društvo.

Kroz nekoliko dana koje sam provela s ovom djecom moglo se vidjeti kako su oni zapravo željni da netko usmjeri pažnju na njih. Poticala sam kod djece razvoj empatije, koncentracije, komunikacije, suradnje te je radionica bila usmjerena na prijateljstvo kao takvo. Smatram kako je prijateljstvo vrlo važno za djetetov emocionalni, socijalni i spoznajni razvoj. Kroz prijateljstvo djeca uče podnositi uspjeh i neuspjeh, usvajati pravila, uzimati u obzir tuđa mišljenja te ono utječe na razvoj empatije.

Pomak u ponašanju i usvajanju socijalnih vještina se vrlo brzo mogao vidjeti. Djeca su se sve više uključivala u aktivnosti, te je do sukoba s vremenom dolazilo sve manje. Kada bi do njega i došlo, zajedničkim snagama dolazili smo do rješenja. Moje radionice bile su samo mali korak u radu s romskom djecom, međutim to je korak koji nam je pokazao da su uz malo truda velike promjene itekako moguće. Djeci treba pružiti priliku, omogućiti im da nauče kako biti što kvalitetniji član našeg društva.

LITERATURA

1. Ajduković, N., Pečnik, M. (1994). *Nenasilno rješavanje sukoba*. Zagreb: Alinea.
2. Bašić,J., Hudina, B., Koller-Trbović, N. i Žižak A. (2005). *Integralna metoda : Priručnik za odgojitelje i stručne suradnike u predškolskim ustanovama*. Zagreb: Alinea.
3. Brajša, P. (1996). *Umijeće svađanja*. Pula: C.A.S.H.
4. Bratanić, M. (1993). *Mikropedagogija: interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja.* Zagreb: Pedagoška biblioteka.
5. Brooks, R., Goldstein, S. (2005). *Otporna djeca : njegovanje djetetove snage, nade i optimizma.* Zagreb: Neretva
6. Cooper, S. (2009). *Braniti se riječima : kako poučiti djecu umijeću verbalne samoobrane*. Buševec: Ostvarenje
7. Grandt, W. (2005.) *Kako rješiti sukobe i pretvoriti ih u suradnju.* Zagreb: Mozaik knjiga.
8. Hauh, Schnabel, G. (1997). *Agresivnost u dječjem vrtiću : razumijevanje i svladavanje problema.* Zagreb: Educa.
9. Katz, G., McClellan, D. (1997) . *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije.* Zagreb: Educa.
10. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu.* Jastrebarsko: Naklada Slap
11. Kodeks etike za psihološku djelatnost (NN 13/05)
12. Larsen, R., Buss, M. (2008). *Psihologija ličnosti : područja znanja o ljudskoj prirodi.* Jastrebarsko : Naklada Slap.
13. Mandić, T. (2001). *Komunikologija.* Beograd: Poslovni sistem "Grmeč" – "Privredni pregled".
14. Plummer, M. (2010). *Dječje igre za razvoj socijalnih vještina*. Zagreb : Naknada Kosinj.
15. Reardon, K. (1998). *Interpersonalna komunikacija.* Zagreb: Alinea.
16. Rijavec, M., Miljković, D. (2002). *Kako rješavati konflikte?*. Zagreb:Vern
17. Shapiro, L. (1997). *Kako razviti emocionalnu inteligenciju djeteta*. Zagreb: Mozaik knjiga.
18. Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da stječe prijatelje i razvija socijalne vještine: priručnik za roditelje, odgajatelje i učitelje.* Zagreb: Element.

19. Uzelac, S., Bujišić G. (2014). *Osnove socijalne konfliktologije*. Zaprešić : Visoka škola za poslovanje i upravljanje.
20. Valinejad, C. (2008). *Kako odgojiti sretnu bebu.* Zagreb: Profil International
21. Vasta, R., Haith, M.M. i Miller, S.A. (1997). *Dječja psihologija*. Zagreb: Naklada Slap.
22. Vodopija, Š. (2007). *Umijeće slušanja : priručnik u savjetnik za uspješnu komunikaciju.* Zadar: Naklada.
23. Wilmot, W.W., Hocker J.L. (1998). *Interpersonal conflict*. USA: The McGraw-Hill Companies.

SAŽETAK

U radu se na sustavan i jezgrovit način objašnjavaju temeljne značajke sukoba, vrste sukoba te način podučavanja djece konstruktivnom, nenasilnom rješavanju istih. Istraživanje započinje definiranjem osnovnih značajki komunikacije i naglašavanjem važnosti same sposobnosti komuniciranja. Čovjek je od najranije dobi u svakodnevnoj komunikaciji s ljudima oko sebe. Ona je temelj za razvoj svih daljnjih socijalnih vještina.

Socijalna kompetencija razvija se tijekom odrastanja prvo u roditeljskom domu, a zatim i kroz socijalnu interakciju s drugim ljudima. Sposobnost socijalne interakcije nužno je razvijati te je bitno kod djece poticati razvoj socijalnih vještina, jer nam one omogućavaju da u komunikaciji s okolinom ostvarimo sve svoje želje i potrebe. Socijalne vještine koje kod djece treba posebno poticati su vještine slušanja, suradnje i empatije te ujedno i samopoštovanje.

Djeca moraju naučiti na koji način reagirati na sukob i to će uvelike utjecati na kvalitetu njihova života izvan i unutar zajednice.

Teorijske spoznaje o komunikaciji, stjecanju socijalnih vještina, te učenju konstruktivnog rješavanja sukoba upotpunjene su praktičnim saznanjima te provođenjem radionica konstruktivnog rješavanja sukoba s djecom predškolske dobi.

Ključne riječi: sukob, komunikacija, socijalna kompetencija, socijalne vještine

SUMMARY

This thesis systematically and concisely explains fundamental principles of conflict, types of conflict and ways of teaching children about constructive, nonviolent resolution of such. Research begins by defining basic principles of communication and emphasizing importance of the sole ability to communicate. From the earliest age people are daily involved in communication with others. This is the foundation for development of any other social skill.

Social competence is being developed during growing up, it begins in the family home and it continues through social interaction with other people. It is essential to develop social interaction skills and it is also important to encourage development of these skills in children, because social skills enable us to achieve all our desires and needs through communication. Social skills that should be specially encouraged in children are skills of listening, cooperation, empathy towards others and self respect. . Children must learn how to react to conflict and this will greatly influence the quality of their personal life as well as their life within the community. Theoretical knowledge on communication, on growing social skills and on learning how to constructively resolve conflicts is accompanied with practical findings and through workshops on constructive conflict resolution among children of preschool age.

Keywords: conflict, communication, social competence, social skills